

№ 3(6)

ЖОВТЕНЬ 2008

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – ЄС: підсумки першого півріччя

Автори:
О.Шнирков
М.Гончар
О.Волович

В цьому номері кварталника публікуються результати моніторингу відносин Україна-ЄС за перше півріччя 2008 року, який здійснюється в рамках спільного проекту „Моніторинг відносин Україна-ЄС” започаткованого Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні і Білорусії та Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

Необхідність запровадження такого проекту обумовлена потребою переосмислення ситуації, що склалась у відносинах між Україною та Європейським союзом а також формулювання нової моделі євро інтеграційної стратегії України в рамках політики сусідства.

Переосмислення стратегії реалізації євроінтеграційного курсу України потребує розробки нових підходів з впровадження європейських стандартів у різних сферах суспільного життя та наближення України до вимог членства в ЄС. Одним з таких підходів є формування стратегічного порозуміння серед політичної еліти щодо європейського напрямку розвитку України. Іншим напрямком реалізації євро інтеграційних прагнень України є досягнення ширшої обізнаності громадськості щодо стану та перспектив європейської інтеграції України. Важливим завданням є також досягнення більшої обізнаності і розуміння з боку вітчизняного бізнесу важливості європейської інтеграції України, доручення його до стратегічного мислення, щільної прив'язки України до європейського ринку та ділової культури.

Важливим сегментом реалізації завдань євроінтеграції України є регіональні аспекти інтеграції, що потребує регулярного інформування регіонів про головні події в ЄС та взаємовідносин між Україною і Європейським Союзом.

З цією метою в рамках реалізації проекту і здійснюється моніторинг відносин Україна-ЄС, їх аналіз та публікація результатів, а також їх адресне розповсюдження серед регіональних органів державної влади, іноземних дипломатичних представництв та неурядових організацій.

Зміст публікацій виражає виключно погляди авторів і не обов'язково збігається з поглядами і позиціями Інституту зовнішньої політики та Фонду Фрідріха Еберта.

ЗМІСТ

1. Алла Кобилянська. Економічна інтеграція і кооперація: Україна та ЄС Підсумки першого півріччя 2008 року	3
2. Світлана Мітряєва. Розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною: виклики та перспективи.....	23
3. Григорій Перепелиця. Лібералізація візового режиму між ЄС та Україною: європейський інтерес.....	35
4. Наталка Гордіюк. Еволюція відносин ЄС-Україна та ЄС-РФ у контексті підготовки нового базового договору.....	40

*Алла Кобилянська,
Катерина Куценко,
Вероніка Мовчан,
Наталя Лисенко,
співробітники Інституту економічних досліджень
та політичних консультацій*

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ І КООПЕРАЦІЯ: УКРАЇНА ТА ЄС

Підсумки першого півріччя 2008 року

Вступ

Набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі відкрило перед Україною нові можливості для співробітництва з Європейським Союзом, який залишається найбільшим економічним партнером країни. 18 лютого 2008 року, майже одразу після рішення Генеральної Ради СОТ про затвердження умов членства України, розпочалися офіційні переговори з Європейським Союзом щодо створення поглибленої зони вільної торгівлі (ЗВТ) між ЄС та Україною. Окрім лібералізації торгівлі товарами та послугами, переговори стосуються поступового наближення регуляторного середовища та нормативної бази України до європейського, що створює потужний стимул для економічного розвитку країни.

Що стосується поточних торгівельних відносин між Україною та ЄС, одразу після набуття Україною членства у СОТ були скасовані кількісні обмеження, які ЄС накладав на експорт українського прокату. Також, відбулося зниження українських ввізних мит, що стало додатковим стимулом для зростання імпорту. У першому півріччі 2008 року, як і раніше, імпорт товарів з ЄС зростав значно швидше, аніж експорт.

Іншим важливим компонентом економічних відносин, який динамічно розвився у першій половині року, був рух капіталу. ЄС залишився ключовим інвестором та донором для України. В той же час, незважаючи на набуття чинності угоди про спрощений візовий режим з ЄС, приєднання до зони Шенгену країн Східної та Центральної Європи фактично призвело до ускладнення процедури отримання візи для багатьох громадян України.

Ключові тенденції та події в економічних відносинах України з ЄС у першій половині 2008 року розглянуто у цьому розділі.

1. Торгівельні відносини

1.1. Торгівля товарами

Країни Європейського Союзу як єдина митна територія у першій половині 2008 року залишались найбільшим торговельним партнером України, хоча частка товарообігу й знизилась порівняно з першою половиною 2007 року внаслідок деякого гальмування експорту. За даними Держкомстату України, у січні-червні 2008 року товарообіг з ЄС-27 становив 22,6 млрд. доларів США, що відповідає 30,2% загального товарообігу України. Це на 2,5 відсоткових пункти менше, ніж рік тому.

Як і у попередні роки, зростання експорту відставало від зростання імпорту. Більш того, у першому півріччі 2008 року порівняно з минулим роком темп приросту українського експорту в країни ЄС загальмувався до 24,8%, тоді як імпорт продовжував прискорюватися та зріс на 45,9%. Це зумовило подальше розширення від'ємного сальдо у торгівлі товарами, яке за шість місяців року склало 5,4 млрд. доларів США.

Також, відбулися деякі помітні зрушення у товарній структурі торгівлі (Таблиця 1). У структурі експорту суттєво скоротилась частка торгівлі товарами промислового виробництва, які класифіковані за матеріалами (включаючи метал). Це пов'язано з суттєвим скорочення експорту заліза та сталі в ЄС-27, яке почалось у другій половині 2007 року та зберігалось протягом першого кварталу 2008 року (Рисунок 1). У квітні обсяги експорту заліза та сталі значно зросли, однак вже у травні-червні почався новий етап зниження поставок, хоча високі ціни зумовлювали підтримання високих вартісних показників експорту у другому кварталі, що дозволило частково нівелювати спад у першому. На фоні падіння цін та попиту на метали у другій половині 2008 року внаслідок різкого гальмування економічної активності у світі очікується подальше погіршення показників експорту металу українського виробництва до ЄС-27, незважаючи на скасування квоти на експорт прокату в результаті набуття Україною членства у СОТ.

Таблиця 1

Структура товарного експорту України в ЄС-27

	Структура, % від загального			Темп приросту, % рік до року	
	1 півр. 2006р.	1 півр. 2007р.	1 півр. 2008р.	1 півр. 2007р.	1 півр. 2008р.
Харчові продукти та живі тварини	3,6	2,3	5,0	-10,2	136,8
Напої та тютюнові вироби	0,2	0,2	0,2	27,6	15,9
Нехарчова сировина, за винятком палива	14,1	13,1	11,6	29,3	-2,7
Мінеральне паливо, паливно-мастильні матеріали	13,8	12,6	10,8	27,3	-4,9
Масла тваринного та рослинного походження, жир та віск	3,7	3,2	3,1	19,2	6,0
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	8,4	7,0	7,0	16,1	9,9

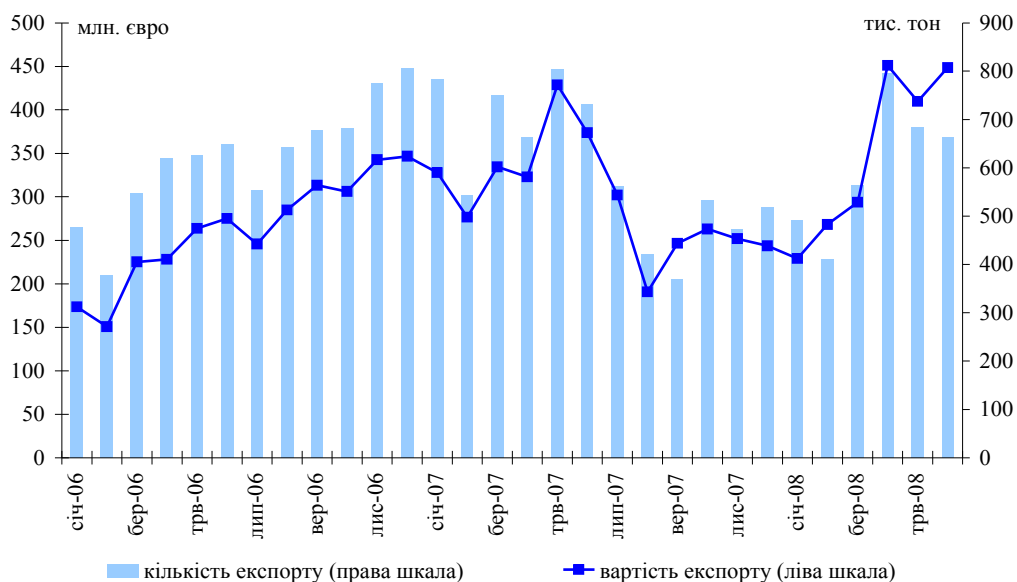
промисловості					
Товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами (вкл. метали)	38,0	40,5	36,6	48,5	-0,1
Машинне та транспортне обладнання	7,0	8,1	9,8	60,4	34,0
Змішані промислові статті	7,1	5,1	4,3	0,7	-7,2
Товари, які не підлягають класифікації за МСКТ	1,8	0,6	0,4	-54,9	-19,4

Джерело: Євростат (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), розрахунки ІЕД

Іншою важливою зміною у структурі експорту стало падіння експорту мінерального палива та паливо-мастильних матеріалів та, відповідно, скорочення частки цієї категорії товарів, незважаючи на високі ціни на пальне у світі. Це може бути пов'язано з низькою конкурентоспроможністю цих товарів через незадовільний технічний стан галузі.

Рисунок 1

Динаміка вартісних та кількісних показників українського експорту заліза та сталі в ЄС-27

Джерело: Євростат (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), розрахунки ІЕД

В той же час хочеться відмітити зростання експорту товарів українського машинобудування в країни Європейського Союзу, частка яких у загального експорті досягла 9,8% у першому півріччі 2008 року порівняно з 7,0% два роки тому. Скасування

кількісних обмежень на експорт, у тому числі задля виконання вимог СОТ, зумовило підвищення експорту харчових продуктів: темпи приросту експорту за цією категорією у першому півріччі були найвищими та становили 136,8%, що збільшило частку цих товарів у загальній структурі експорту до 5,0%.

Таблиця 2

Структура товарного імпорту України з ЄС-27

	Структура, % від загального			Темп приросту, % рік до року	
	1 півр. 2006р.	1 півр. 2007р.	1 півр. 2008р.	1 півр. 2007р.	1 півр. 2008р.
Харчові продукти та живі тварини	4,0	3,9	4,6	24,5	44,7
Напої та тютюнові вироби	0,7	0,8	0,6	49,5	-4,7
Нехарчова сировина, за винятком палива	1,6	1,6	1,7	27,6	30,3
Мінеральне паливо, паливно-мастильні матеріали	2,6	3,1	5,3	49,3	110,2
Масла тваринного та рослинного походження, жир та віск	0,1	0,1	0,1	0,9	108,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	14,8	14,9	14,1	28,6	17,1
Товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами (вкл. метали)	17,4	16,4	15,3	20,7	14,8
Машинне та транспортне обладнання	45,9	46,0	45,1	28,1	20,9
Змішані промислові статті	10,9	10,9	10,7	28,1	20,6
Товари, які не підлягають класифікації за МСКТ	1,4	1,4	1,6	25,6	42,1

Джерело: Євростат (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), розрахунки ІЕД

Зміни у структурі імпорту були менш значущими, аніж в експорті (Таблиця 2). Як і в 2006-2007 роках, машини та транспортне обладнання складають 45% загального імпорту, що означає високий внутрішній попит як на інвестиційні товари, так і на споживчі товари тривалого користування, зокрема легкові автомобілі. Дещо зросли обсяги імпорту мінерального палива та паливо-мастильних матеріалів. Оскільки зниження ввізних мит в рамках набуття Україною членства у СОТ відбулося лише 16 травня 2008 року, вплив цієї зміни на торгівлю у першому півріччі був незначним.

У другому півріччі варто очікувати подальшого гальмування експорту до ЄС, яке, ймовірно, буде супроводжуватися також зниженням темпів приросту імпорту, незважаючи на лібералізацію торговельного режиму. Для експорту визначальною буде динаміка цін та попиту на метал. Для імпорту – зниження внутрішнього попиту, в першу чергу на легкові автомобілі, через значне укладення кредитування.

1.2. Торгівля послугами

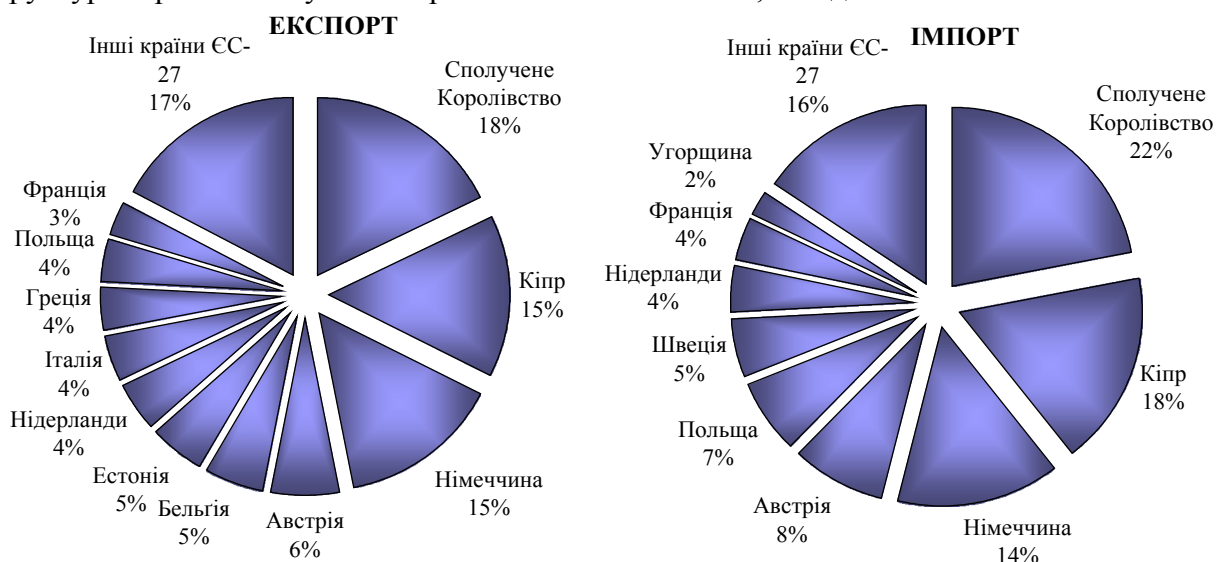
Європейський Союз – другий за значенням партнер України у експорті послуг після Російської Федерації, а також найбільший постачальник послуг в Україну. Так, за

даними Держкомстату, у першому півріччі 2008 року на країни ЄС-27 припадало 34,1% загального експорту послуг та 55,3% імпорту. Однак, як і у випадку з торгівлею товарами, зростання імпорту перевищувало зростання експорту. Порівняно із першим півріччям 2007 року експорт послуг з України до ЄС-27 збільшився на 48,4%, тоді як імпорт з ЄС підвищився на 59,2%. Тому, хоча баланс послуг залишається додатним на рівні 257 млн. доларів США і навіть дещо збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року, фактично відбувається поступове звуження додатного сальдо.

Як і в минулі роки, як і експорті, так і в імпорті послуг основними країнами-партнерами були Сполучене Королівство, Кіпр, Німеччина та Австрія та Греція, на які припадало 53,1% експорту та 62,1% імпорту з країн ЄС-27 у першому півріччі 2008 року (Рисунок 2). Незважаючи на велике значення Кіпру у торгівлі послугами, лівова частка торгівлі відбувається зі «старими» 15 країнами-членами ЄС (Таблиця 3).

Рисунок 2.

Структура торгівлі послугами з країнами-членами ЄС-27, % від загального

Джерело: Держкомстат, розрахунки ІЕД

Таблиця 3.

Структура експорту та імпорту послуг до ЄС-27, млн. доларів США

	Експорт		Імпорт	
	1 півр. 2007р.	1 півр. 2008р.	1 півр. 2007р.	1 півр. 2008р.
ЄС-15	821,84	1271,47	731,59	1102,69
ЄС-10 (2004)	453,18	626,85	310,61	541,78
ЄС-2 (2007)	30,13	38,60	12,73	34,92
Всього (ЄС-27)	1305,15	1936,92	1054,93	1679,39

Джерело: Держкомстат, розрахунки ІЕД

Найбільшу питому вагу в загальному експорті займають транспортні послуги, а також різні ділові, професійні та технічні послуги. Незважаючи на високий туристичний

потенціал, частка туристичних послуг в експорті залишалась дуже низькою. В імпорті послуг більше чверті займають фінансові послуги, що, ймовірно, пов'язано з високою часткою іноземного капіталу у банківській системі України. Можливість відкриття філій іноземних банків одразу після набуття Україною членства у СОТ та філій страхових компаній після п'ятирічного перехідного періоду мають стати додатковими чинниками для збільшення імпорту фінансових послуг у середньостроковій перспективі. Також високими є частки послуг транспорту, різних ділових, професійних та технічних послуг.

Темпи зростання послуг, як очікується, загальмуються ближче до кінця року внаслідок світової фінансової кризи та гальмування економічного розвитку як в країнах ЄС, так і в Україні.

1.3. Торговельний режим

Ключові параметри торговельного режиму, що діє між Україною та Європейським Союзом, визначаються положеннями Угоди про партнерство та співробітництво (УПС), яка набула чинності у 1998 році. На сьогодні ведуться переговори про підписання нової поглибленої угоди, яка міститиме домовленості щодо створення розширеної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС¹. Хоча неофіційні консультації щодо ЗВТ з ЄС велися вже кілька років, лише успішне завершення переговорного процесу щодо членства у СОТ надало Україні можливість почати офіційні перемовини з ЄС.

Членство України у СОТ стало важливим етапом не лише на шляху до поглиблення регіональної економічної інтеграції між країнами, однак й мало важливі наслідки для поточного торговельного режиму. По-перше, відбулась лібералізація тарифних обмежень України. Зокрема, середньозважені ввізні мита на сільськогосподарську продукцію знизились з 18,19% до 10,07%, а мита на промислову продукцію – з 6,11% до 4,77%², що стало додатковим стимулом для торгівлі з ЄС та іншими країнами СОТ, оскільки у торгівлі з країнами СНД Україна вже давно підписала угоди про вільну торгівлю.

По-друге, відповідно до вимог СОТ та домовленостей з ЄС відбулося скасування кількісних обмежень на експорт прокату до країн ЄС, які з 1995 року встановлювались двосторонніми угодами між Україною та Європейським Союзом або односторонніми рішеннями Ради ЄС. У 2007 році обсяг квоти складав 1,32 млн. тон.

По-третє, Україна зобов'язалась надавати пріоритет використанню міжнародних стандартів як основи для національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності, що дозволить значною мірою гармонізації системи технічного

¹ Раздорожний, Є., Шинкарук, К. «ЄС-Україна: економічні наслідки та перспективи Європейської Політики Сусідства». За редакцією І.Бураковського. – Київ, 2008.

² Членство України у СОТ: огляд зобов'язань та коментарі до них. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій / USAID. – Київ, 2008.

регулювання з європейською. Також, Україна визнаватиме, коли це можливо, результати процедур оцінки відповідності інших країн-членів СОТ. Також Україну зобов'язалась реформувати систему санітарного та фітосанітарного контролю з тим, щоб привести її у відповідність до вимог СОТ та раціоналізувати повноваження своїх наглядових та контролюючих органів у цій галузі³. Це означатиме усунення дуже важливих нетарифних перешкоди у торгівлі між Україною та ЄС.

По-четверте, набуття Україною членство у СОТ створило додатковий стимул для імпорту послуг. Зобов'язання України перед СОТ стосуються 11 ключових секторів послуг та кількох додаткових і передбачають невикористання обмежень доступу на ринок та застосування національного режиму для іноземних постачальників послуг, що створює доволі ліберальний режим торгівлі послугами в країні.

Зокрема, відповідно до взятих зобов'язань Україна дозволила відкриття філій іноземних банків з країн, що виконують вимоги Базельських критеріїв банківського нагляду, входять до Міжнародної групи по боротьбі з фінансовими злочинами (ФАТФ) та підписали угоду з НБУ про співпрацю в сфері банківського нагляду. Крім того, філії іноземних банків повинні відповідати вимогам, встановленим НБУ, мати добре фінансове становище, а філія повинна мати капітал у розмірі 10 млн. євро⁴. Після закінчення п'ятирічного перехідного періоду в Україні буде дозволено також відкривати філії страхових компаній.

В той же час членство України у СОТ не призвело до зміни тарифного режиму, за яким відбувається імпорт українських товарів в ЄС. На сьогоднішній день у торгівлі з ЄС Україна користується загальним режимом, що надається генеральною системою преференцій (ГСП) Європейського Союзу. За ГСП існує дві категорії товарів: "нечутливі", для яких стягнення мита зупинено, та "чутливі", для яких застосовується зниження ставки у розмірі 3,5 відсоткових пункти від ставки режиму найбільшого сприяння (РНС), що забезпечує достатньо низьке мито⁵.

Важливою компонентою торговельного режиму між Україною та ЄС є антидемпінгові та спеціальні заходи, які країни запроваджують по відношенню до окремих товарних категорій взаємного імпорту.

Необхідно відмітити, що у першій половині 2008 року не було порушено жодного антидемпінгового розслідування чи обмежувального заходу з боку ЄС по відношенню до

³ *Членство України у СОТ: огляд зобов'язань та коментарі до них*. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій / USAID. – Київ, 2008.

⁴ *Членство України у СОТ: огляд зобов'язань та коментарі до них*. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій / USAID. – Київ, 2008.

⁵ Мовчан, В., Кобилянська, А., Полстаєва, Ю., Сисенко, Н. «Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС: підсумки першого півріччя 2007 року» // Моніторинг відносин Україна – ЄС: підсумки першого півріччя. – International Review, No. 2

української продукції. Більш того, у 2008 році вже перестало діяти антидемпінгове мито на експорт до ЄС сечовини, а також не було встановлено антидемпінгового мита на експорт силікомарганцю, розслідування щодо поставок якого завершилося у грудні 2007 року. Таким чином, кількість захисних заходів з боку ЄС проти України скоротилась у першій половині 2008 року. Крім того, триває перегляд антидемпінгових та спеціальних заходів щодо зварних труб, який має бути завершений цього року.

Найбільшу частку у загальній вартості товарів, щодо яких обмежена торгівля, займають безшовні труби (див. Табл. 4), обмежувальні заходи щодо яких були запроваджені у 2006 році.

Таблиця 4

Обмежувальні заходи ЄС проти України

<i>Назва товару</i>	<i>Мито</i>	<i>Рік порушення розслідування</i>	<i>Перегляд</i>	<i>Орієнтована дата скасування</i>	1. ЧАСТКА У ЗАГАЛЬНІЙ ВАРТОСТІ ПОСТАВОК ЗА 2007 РІК
Зварні труби	30,9% – 44,1%	2001	2007	2008	1,24%
Нітрат амонію	29,26 – 33,25 євро за тонну	1999	2006	2009	1,21%
Джгути, канати, троси з чорних металів	51,80%	1998	2004	2010	0,04%
Труби безшовні	12,3% – 25,7%	2006		2011	7,13%
Суміш нітрату амонію та карбаміду	27,17 євро зо тонну	1999	2005	2011	0,00%
Прасувальні дошки	9,9%	2006		2012	0,78%

Джерело: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=34786

З боку України протягом першої половини 2008 року було також не було розпочато нових розслідувань проти продукції походженням з ЄС⁶. Однак існує шість спеціальних заходів «незалежно від країни походження», які певною мірою стосуються і ЄС-27. Ці заходи застосовуються до абразивних інструментів; руберойду; кулькових підшипників; полотен трикотажних; бавовняних тканин; газових ламп⁷. Також, чинними залишаються антидемпінгові заходи щодо плит ДВП з Польщі, ДСП з Польщі та Словаччини, а також щодо гвинтових компресорних установок походженням з Білорусі, Італії, Бельгії та Фінляндії (Таблиця 5).

Таблиця 5

⁶ Антидемпінгове розслідування проти шприців, які постачаються з Китаю, Іспанії, Німеччини та Сполученого Королівства, було розпочато 30 липня 2008 року.

⁷ З 1 жовтня 2008 року вступають в силу спеціальні заходи щодо безшовних обсадних та насосно-компресорних сталевих труб, імпорту яких буде обмежуватися за допомогою квоти.

Антидемпінгові та спеціальні заходи України проти ЄС

	Товар	Країна походження товару	Дати	Діючі заходи
Антидемпінгові заходи	Плити деревноволокнисті і ДВП	Польща	8 квітня 2004 р. – 8 квітня 2009 р.	Остаточне антидемпінгове мито в розмірі 17,9% для „Екоплита”, для інших виробників 20,31 %
Антидемпінгові заходи	Деревностружкові плити ламіновані (ДСП)	Польща, Словаччина	1 березня 2005 р. – 1 березня 2010 р.	Остаточне антидемпінгове мито у розмірі для Польщі - 25,1 %, Словаччини -15,4%, для „Кроноспан Словачія” 11,7%.
Антидемпінгові заходи	Гвинтові компресорні установки	Білорусь, Італія, Бельгія, Фінляндія	26 жовтня 2005 р. - 26 жовтня 2010 р.	Остаточне антидемпінгове мито у розмірі для Білорусі – 28,52%; для Італії, Фінляндії та Бельгії – 29%.
Спеціальні заходи	Полотна трикотажні	Незалежно від країни походження	1 березня 2007 р. – 1 березня 2010 р.	Спеціальне мито, яке визначається у відсотках до митної вартості товару та яке дорівнює різниці між мінімальною ціною та митною вартістю товару. Мінімальна ціна дорівнює 2,78 дол. США/кг.
Спеціальні заходи	Тканини бавовняні	Незалежно від країни походження	12 червня 2007 р. – 12 червня 2010 р.	Спеціальне мито, яке визначається у відсотках до митної вартості товару та яке дорівнює різниці між мінімальною ціною та митною вартістю товару. Мінімальна ціна дорівнює 0,57 дол. США за м2.
Спеціальні заходи	Лампи розжарювання газорозрядні	Незалежно від країни походження	16 червня 2007 р. – 16 червня 2010 р.	Спеціальне мито, яке визначається у відсотках до митної вартості товару та яке дорівнює різниці між мінімальною ціною та митною вартістю товару. Мінімальна ціна дорівнює 0,481 дол. США/шт.
Спеціальні заходи	Абразивні інструменти (6804 22 18 00, 6804 22 12 00)	Незалежно від країни походження	18 лютого 2005 р. – 18 лютого 2009 р.	Спеціальне мито у розмірі 45,31%, але не менш 0,51 Євро/кг. на продукцію, ціна якої не перевищує 2,34 дол./кг.
Спеціальні заходи	Руберойд (6807 10 00 00)	Незалежно від країни походження	19 серпня 2005 р. – 19 серпня 2009 р.	Спеціальне мито у розмірі 38%
Спеціальні заходи	Кулькові підшипники (8482 10 90 00)	Незалежно від країни походження	11 листопада 2006 р. – 11 листопада 2009 р.	Спеціальне мито у розмірі 5,73%, але не менш 0,13 евро/кг на продукцію, ціна якої не перевищує 2,95 дол./кг.

Джерело: Міністерство економіки України, www.me.gov.ua

Таким чином, перша половина 2008 року відзначилась досить активними діями, направленними на лібералізацію торгівлі між Україною та ЄС та посилення співробітництва.

2. Потоки капіталу

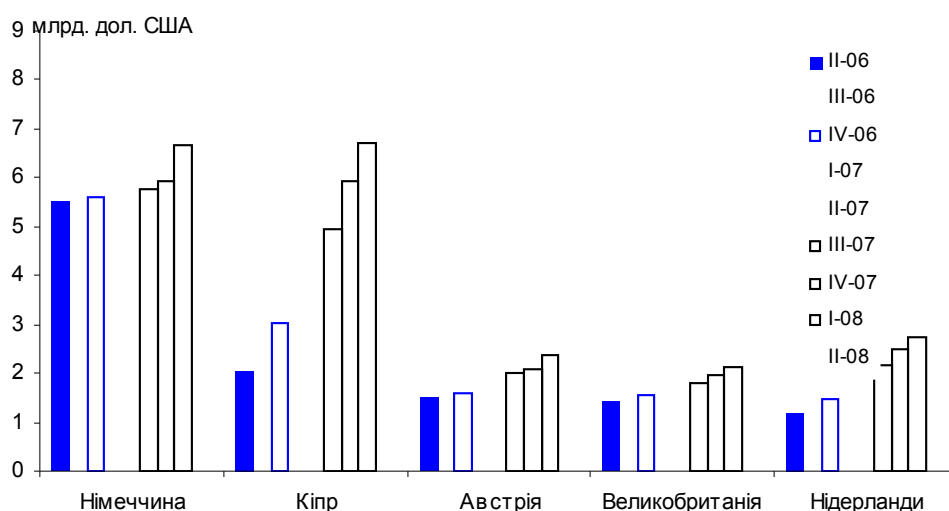
Незважаючи на фінансову кризу, у першому півріччі 2008 року притік іноземного капіталу в Україну продовжував зростати. Зокрема, За даними НБУ за перше півріччя 2008 року притік прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до України становив 6,3 млн. дол. США, що в 1,75 разів більше, ніж в минулому році.

Європейський Союз залишився ключовим іноземним інвестором в Україні. За даними Держкомстату, сукупні надходження ПІІ в Україну з країн ЄС склали на 1 липня 2008 року 28,8 млрд. дол. США, що становить 79% всіх ПІІ в Україну.

Як і в попередні роки, більша частка ПІІ в Україну надійшла з Німеччини, Австрії, Великобританії та Нідерландів. Інвестиції з цих чотирьох країн склали станом на 1 липня 2008 року 50,5% від ПІІ з країн ЄС. Частка цих країн у сукупних надходженнях прямих іноземних інвестицій поступово зменшується одночасно зі зростанням ролі Кіпру, частка якого сягнула станом на середину 2008 року до 28,8% від загальних ПІІ з країн ЄС. Збільшення притоку ПІІ з Кіпру більше ніж в два рази перевищило зростання притоку ПІІ з Німеччини, Австрії, Великобританії та Нідерландів (Рисунок 3).

Рисунок 3

Квартальна динаміка надходжень ПІІ з окремих країн ЄС до України

Джерело: Держкомстат

Якщо в 2007 році для європейських та інших закордонних інвесторів найбільш привабливими були фінансовий сектор, сектор харчової промисловості, металургія та роздрібна торгівля, то в першому півріччі 2008 року ситуація дещо змінилася. Перш за все, кількість продажів українських банків суттєво скоротилася. Загалом в 2007 році було продано 15 українських банків. В першому ж півріччі 2008 були завершені угоди щодо

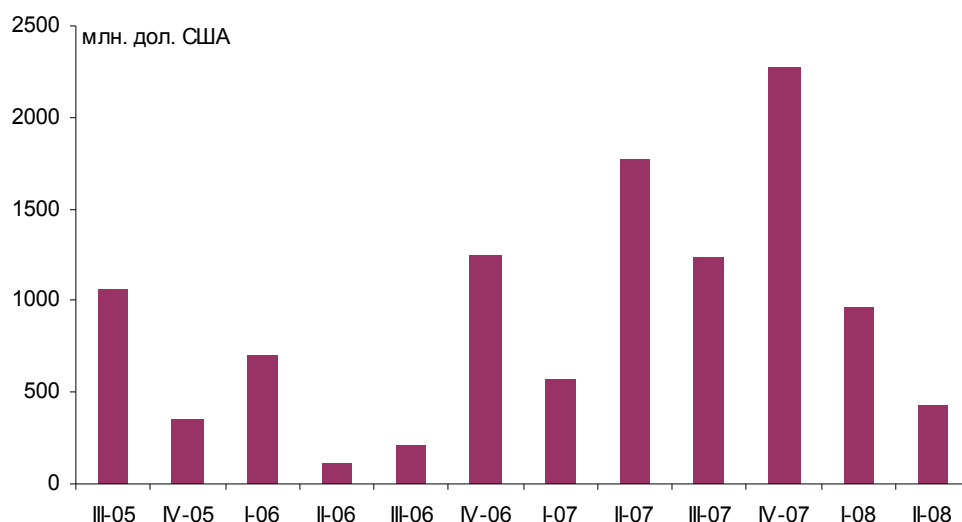
купівлі Правекс-банку італійським банком Intesa Sanpaolo S.p.A, купівлі банку Форум німецьким Commerzbank (ціна угоди склала 600 млн. дол. США або 20% всіх ПІІ в Україну першого кварталу 2008 року). В четвертому кварталі 2008 року закінчиться продаж Укрсоцбанку французьким Paribas, і, скоріш за все, в 2008 р. це буде остання угода щодо купівлі українського банку. Таким чином, очікується, що кількість угод з купівлі банків в 2008 році буде значно меншою, ніж прогнозована експертами, через проблеми з банківською ліквідністю на внутрішніх ринках європейських країн, що позначилось на намірах європейських банків щодо інвестицій до України. Більш того, більшість самих привабливих банків була продана вже до 2008 року.

Що стосується інвестицій з України до країн ЄС, то обсяги ПІІ з України до ЄС в другому півріччі 2008 року склали 6198 млн. дол. США, суттєво не змінившись порівняно з груднем 2007 року. Основний напрямок інвестицій – Кіпр⁸.

На фоні падіння фондового ринку в першому півріччі обсяг портфельних інвестицій в Україну залишився фактично незмінним порівняно з першим півріччям 2007 року та становив 3,5 млрд. дол. США. Також суттєво скоротилися обсяги синдікованих кредитів порівняно з першим півріччям 2007 року (Рисунок 4). Протягом першого півріччя 2008 року було отримано 1,3 млрд. дол. США синдікованих кредитів порівняно з 2,5 млрд. дол. США протягом відповідного періоду 2007 року. Як і в попередні роки, отримувачами синдікованих кредитів були великими компаніями.

Рисунок 4

Синдіковані кредити, видані українським позичальникам іноземними банками.

Джерело: Cbonds

⁸ Мовчан, В., Кобилянська, А., Полетаєва, Ю., Сисенко, Н. «Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС: підсумки другого півріччя 2007 року» // Моніторинг відносин Україна – ЄС: підсумки другого півріччя. – International Review, No. 4

У другому півріччі 2008 року очікується подальше різке скорочення притоку іноземного капіталу та відтік того, що надійшов у минулі роки, що створює серйозну загрозу стабільності банківської системи та платіжного балансу країни.

3. Ринок праці та допуск робочої сили

У першому півріччі 2008 року офіційно зареєстровані потоки зовнішньої міграції в Україні дещо зменшилися порівняно з минулорічними. Так, за перші шість місяців 2008 року кількість в'їздів в Україну становила 17,6 тис. осіб порівняно з 21,0 тис. осіб у січні-червні 2007 року, тоді як кількість виїздів склала 9,9 тис. осіб, що на 30% менше відповідного показника минулого року. Відповідно, офіційне сальдо зовнішньої міграції дещо зросло та склало 7,7 тис. особу.

За даними Держкомстату, більша частина міграційного потоку з України приходить на країни СНД. Тим не менш, відповідно до звіту ОЕСР “Міжнародний міграційний огляд - 2008” Україна перебуває нині на дванадцятому місці у світі за кількістю мігрантів до країн-членів ОЕСР, і їх кількість зростає. Так, значно збільшилася кількість українських мігрантів у Данії та Чехії, дещо зросла у Італії та Польщі. В той же час зменшилась кількість українських мігрантів у Словаччині та Португалії.

Зараз діє низка двосторонніх угод між країнами ЄС та Україною, які стосуються руху робочої сили. Одним з найпоширеніших методів контролю обсягів міграції з України є квотування. Квоти для трудових мігрантів, за якими встановлюється гранична на один рік кількість мігрантів з України, які можуть бути працевлаштовані в країнах-членах ЄС, різняться від країни до країни⁹, але за неофіційними даними кількість трудових мігрантів з України в Європі в 2008 р. є значно більшою.

15 січня 2008 року було реалізовано останній крок в плані впровадження Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз. Верховна Рада прийняла закон щодо її ратифікації. В той же час з приєднанням українських сусідів до зони Шенгену та введенням єдиних правил отримання віз¹⁰, отримання візи до країн ЄС для певних верств населення стало дещо складнішим, аніж до того. Це призвело до скорочення виїзного потоку з України. За даними Держприкордонслужби, західний кордон України за перші три місяці 2008 року перетнуло на 11% людей менше, ніж минулого року.

⁹ Для мігрантів до Чехії з 1998 р. квота становить 30000 осіб на рік, до Словаччини - від 200 до 1200 залежно від категорії трудових мігрантів і т.д., але термін перебування на території країн обмежується 1 роком, іноді з правом його подовження на півроку.

¹⁰ Прийняття наприкінці 2007 р. такого документу, як “Декларації ЄС про доступ заявників на оформлення віз і уніфікації інформації щодо процедур оформлення короткострокових віз і документів, необхідних для оформлення короткострокових віз”, відповідно до якого для отримання візи обов'язковими стало надання довідки з роботи про заробітну плату та посаду, копії трудової книжки, документів про наявність фінансового забезпечення поїздки (як то дорожніх чеків) і т.д.

Запровадження уніфікованих процедур отримання візи найсильніше вдарило по малій економічній міграції. Через це в першому півріччі 2008 року були укладені угоди про малий прикордонний рух між Україною та Польщею та Україною та Словаччиною. За цими угодами встановлюється спрощений порядок перетинання кордону мешканцями прикордонних областей, які проживають в межах 50-кілометрової зони від спільного державного кордону. Строк перебування на території іншої держави встановлюються терміном на 30 днів, але не більше ніж 90 днів на кожні 180 днів. Мета угод - забезпечення вільного пересування мешканців прикордонних регіонів, зміцнення прикордонної торгівлі, соціального та культурного обміну, а також регіонального співробітництва.

В рамках боротьби з нелегальною транзитною міграцією 24 червня 2008 року директори міграційних служб шести країн ЄС (Чеська Республіка, Угорщина, Нідерланди, Польща, Словаччина та Великобританія) разом з представниками держслужб України, що займаються міграційними питаннями (МЗС, Державної прикордонної служби, МВС, Державного комітету у справах національностей та релігії та Міністерства юстиції) розпочали виконання проекту, що фінансується європейською комісією AENEAS по питанням співробітництва з країнами третього світу по питанням міграції та біженців. Мета проекту – підвищити спроможність України правильно регулювати нерегулярну транзитну міграцію, обсяг фінансування – 2,2 млн. євро.

Таким чином, за результатами перших двох кварталів: по-перше, набули чинності деякі угоди по питанням міграції укладені в 2007 році; по-друге, надійшло фінансування їх реалізації (зокрема для центрів по тимчасовому утриманню тих, хто був висланий з країни згідно до угоди про реадмісію), по-третє, були укладені угоди по малий прикордонний рух. Тобто цей період був доволі плідним для України.

4. Спільні програми в сфері енергетики, транспорту та зв'язку

У першій половині 2008 року не відбулося якісних змін у взаємодії України та ЄС в царині енергетики, транспорту та зв'язку. Основи співробітництва у цій сфері були закладені ще в Угоді про партнерство та співробітництво, десятирічний термін дії якої добігає кінця і яка має бути найближчим часом замінена іншою базовою угодою. Більш конкретні напрямки співпраці визначені в Плані дій Україна-ЄС на 2005-2007 роки, який було продовжено на 2008 рік, а також у Національній індикативній програмі ЄС на 2007-2013 роки. Зокрема основними пріоритетами ЄС щодо України є посилення адміністративної здатності у формуванні й впровадженні галузевих стратегій та політики, близьких за змістом до європейських, а також будівництво інфраструктурних об'єктів.

На даному етапі допомога ЄС у розвитку українських транспорту та енергетики реалізується здебільшого через проекти в рамках твіннінгу, ТАІЕХ (Інструмент технічної допомоги з обміну інформацією), Інструменту співробітництва щодо ядерної безпеки, співпраці з СІБ, ЄБРР та іншими міжнародними фінансовими організаціями.

В енергетичній сфері триває впровадження положень Меморандуму взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичному секторі між Україною та ЄС, який визначає чотири напрями дії: ядерна безпека; інтеграція ринків електроенергії та газу; посилення безпеки поставок та транзиту вуглеводнів; вугільний сектор. Нещодавно Україна та ЄС вирішили додати п'ятий напрям – енергетична ефективність, що також включатиме і питання використання відновлюваних джерел енергії.

Усі спільні енергетичні проекти відбуваються в рамках окреслених вище напрямів. Найактивніше розробляється напрям ядерної безпеки. Зокрема, у першій половині 2008 року активно реалізується проект створення промислового комплексу з управління твердими радіоактивними відходами (ПКУТРВ) у Чорнобильській зоні відчуження для її перетворення на безпечну для довкілля територію. Проект фінансується ЄС та Україною у співпраці з іншими міжнародними партнерами. До ПКУТРВ входить чотири окремих, але інтегрованих об'єкти, будівництво яких спільно фінансується Європейською Комісією (43,6 млн. євро) і Україною (3,4 млн. євро), з яких три розміщуються на території Чорнобильської АЕС і один (комплекс «Вектор») – у зоні відчуження. Навесні 2008 року було завершено спорудження комплексу «Вектор», сучасного об'єкту для розміщення ядерних відходів, та передано його Чорнобильській АЕС. До того ж протягом спостережуваного періоду ЄБРР прийняв рішення здійснити безоплатний внесок у розмірі 135 млн. євро у створення нового безпечного конфайнменту (фінансується з ЧФ «Укриття») та сховища відпрацьованого ядерного палива (фінансується по лінії Рахунку ядерної безпеки).

У кінці 2007 – на початку 2008 років було розпочато Спільний проект з питань оцінки ядерної безпеки АЕС України, який виконується українською стороною, МАГАТЕ та Європейською Комісією. Українські експерти вже розпочали процес оцінки безпеки АЕС за різними напрямками: поводження з радіоактивними відходами, виведення АЕС з експлуатації тощо. У рамках цього проекту у квітні 2008 року відбувся візит експертів МАГАТЕ до Державного комітету ядерного регулювання України.

Продовжують розвиватися ініціативи програми INOGATE, спрямовані на сприяння регіональній інтеграції систем нафто- та газопроводів, зокрема на розширення нафтопроводу Одеса-Броди до Плоцька.

Також триває один з перших проектів твіннінгу «НКРЕ – посилення регуляторної та юридичної складової регулювання енергетичного сектору», спрямований на забезпечення необхідного рівня підготовки державних службовців та впровадження основного і допоміжного законодавства у відповідності з вимогами ЄС до органів регулювання та найкращою практикою, що застосовується на внутрішньому ринку електроенергії ЄС. Фінансування проекту складає 1,1 млн. євро, строк реалізації – 25 місяців. Партнери – Італія, Австрія та Чеська Республіка.

В рамках напрямку Меморандуму «Ефективне використання енергії» в м. Одесі реалізується проект з реконструкції централізованого теплопостачання міста для підвищення його енергоефективності. Загальна вартість проекту – 24,9 млн. євро, з яких 20 млн. євро – це кредит ЄБРР. Зараз ЄБРР розглядає аналогічний проект в м. Житомирі на суму 12,6 млн. євро, з яких 10 млн. євро має надати банк.

У першій половині 2008 року не було завершено чи розпочато нових великих спільних проектів у сфері транспорту. Здебільшого тривали переговори щодо питань фінансування транспортної інфраструктури і впроваджувалися проекти технічної допомоги з розвитку інституційного середовища. Загалом ЄС у співпраці з Україною щодо розвитку транспорту концентрує свої зусилля на: а) реформуванні залізничній галузі; б) прийнятті сучасного законодавства щодо дорожніх концесій; в) розробці галузевих стратегій для аеропортів та портів України; г) сприянні більш повній реалізації транзитного потенціалу України відповідно до рекомендацій Бакинських робочих груп, довгострокових стратегій TRACECA, Групи високого рівня щодо розширення коридорів Транс'європейських транспортних мереж; д) підготовці транспорту до проведення ЄВРО-2012; е) створенні Спільного авіаційного простору з ЄС та приєднанні до європейських авіаційних структур.

У квітні 2008 року завершився 3-річний проект TEMPUS TACIS «Навчальний центр з авіаційних аварійних ситуацій в Україні», основним результатом реалізації якого стало створення нового авіаційного навчального центру аварійних ситуацій для підготовки членів екіпажів повітряних суден та спеціалістів наземних аварійно-рятувальних і пошукових команд. Також навесні 2008 року відбулося третє засідання керівного комітету проекту «Приєднання до/та впровадження в Україні міжнародних угод та конвенцій з питань транспорту». Консорціум у складі консалтингової агенції «Scott Wilson» та правничої фірми «KLC Law Firm» представив план дій стосовно приєднання України до міжнародних транспортних конвенцій, угод, *acquis communautaire* та її вступу до міжнародних транспортних організацій.

17-18 квітня 2008 року у м. Ізмаїлі (Одеська обл.) відбувся українсько-румунський круглий стіл, на якому було вирішено створити басейнову раду в Придунайському регіоні України, що допоможе налагодити взаємодію між органами влади, зацікавленими сторонами та громадськістю в регіоні Нижнього Дунаю, по якому пролягає VII Пан'європейський транспортний коридор. Цей захід проходив у рамках дворічного проекту ЄС «Розвиток транскордонної співпраці у сфері інтегрованого управління водними ресурсами в Єврорегіоні «Нижній Дунай». 24-місячний проект розпочався минулого року. Реалізує проект Центр регіональних досліджень з м. Одеси. Також триває реалізація проектів з розвитку міжнародного транспортного коридору TRACECA, здебільшого тих, що передбачають покращення морських сполучень між ним та транс'європейськими коридорами, аналіз транспортних потоків у країнах TRACECA, інтеграцію транспортних систем та політики різних країн.

На початку 2008 року розпочалися переговори між ЄС та Україною щодо створення спільного авіаційного простору, що повинен забезпечити не тільки відкриття авіаційних ринків, а й адаптацію українського законодавства головним чином відповідно до міжнародних вимог з безпеки повітряного руху. Триває реалізація проекту твіннінгу «Гармонізація з нормами законодавства ЄС і стандартами України у сфері цивільної авіації», спрямованого на підтримку державних установ України з нагляду за авіаційною безпекою в отриманні повного членства у ЯАА. ЄС виділив на реалізацію вказаного проекту 1 млн. євро. Партнери проекту – Польща та Франція.

Також, триває підготовка ще двох важливих проектів: «Підтримка формування та імплементації політики в галузі транспорту», спрямованому на розробку стратегії та оперативної програми розвитку транспортного сектору, підвищення кваліфікації та інституційної спроможності профільного Міністерства, та «Надання підтримки в підвищенні безпеки вантажних перевезень і автотранспорту в Україні».

ЄІБ та ЄБРР знову підтвердили своє прагнення бути учасниками проектів, критичних для розвитку транспорту та економіки в Україні. Так, ці установи готові надати кредити для оновлення рухомого складу «Укрзалізниці». На стадії оцінки перебуває проект ЄІБ, що включає купівлю 5900 вантажних вагонів у рамках програми оновлення рухомого складу. Бюджет проекту – 480 млн. євро, з яких банк надасть 175 млн. євро. Бенефіціаром виступить Державна адміністрація залізничного транспорту «Укрзаліниця». ЄБРР паралельно розглядає схожий проект «Укрзаліниця»: проект оновлення рухомого складу», який, однак, передбачає не тільки закупівлю вантажних вагонів, а й впровадження стратегії комерціалізації і розмежування окремих сегментів залізничних перевезень, передачу навичок та знань з управління парком, розробку

відповідної програми. Загальна вартість цього проекту – до 750 млн. дол. США, з яких 385 млн. дол. США надасть ЄБРР у вигляді кредиту.

Також ЄБРР готовий надати кредит Київській міській державній адміністрації для розвитку транспорту на суму 30 млн. євро. у рамках проекту «Управління міським транспортним рухом у Києві». Ці кошти передбачено направити на вдосконалення системи управління транспортним рухом; покращення стану доріг; посилення інституційної спроможності міських установ контролювати процес закупівель послуг і виконання контрактів; та вивчення можливості побудови дніпровського тунелю.

Після оголошення України та Польщі переможцями заявки на проведення ЄВРО-2012 ЄС та Україна неодноразово висловлювали свої наміри по можливості використовувати існуючі форми співробітництва для сприяння українській стороні в підготовці до проведення чемпіонату з футболу. Однак поки що ці наміри значно не вплинули на активізацію співпраці сторін щодо розвитку транспорту.

Телекомунікації – ще одна сфера перспективного співробітництва ЄС з Україною. Цілями ЄС тут виступають а) забезпечення ефективної приватизації та лібералізації телекомунікаційної галузі; б) залучення приватних інвестицій для модернізації та розширення галузі; в) підтримка подальшого розвитку українського ринку мобільних комунікацій, включаючи фінансування розвитку стандарту UMTS 3G; г) та підтримка розвитку альтернативних технологій Wimax, кабельних мереж, телебачення тощо. Проте у першій половині 2008 року помітних спільних зусиль у цій сфері не спостерігалося.

Таким чином, співпраця з ЄС у першому півріччі 2008 року не позначилася якісно новими ініціативами чи здійсненням великих проектів, окрім тих, що пов'язані з ядерною безпекою. Тривають поточна імплементація положень основних угод між ЄС й Україною та переговори щодо ряду важливих питань, таких як створення спільного авіаційного простору.

5. Висновки

Як показало дослідження, розвиток економічних відносин між Україною та ЄС був в цілому успішний у першій половині 2008 року. Набуття членства у СОТ дозволило Україні розпочати перемовини щодо створення розширеної ЗВТ з ЄС. Стрімко зростала торгівля товарами та послугами, хоча високий внутрішній попит зумовив постійне перевищення темпів приросту імпорту над експортом, що створювало додатковий тиск на платіжний баланс. Однак дефіцит за рахунком поточних операцій достатньою мірою перекривався притоком іноземного капіталу, у тому числі прямих іноземних інвестицій, незважаючи на продовження фінансової кризи, що почалась у вересні 2007 року.

Однак прогноз на другу половину 2008 року є дуже песимістичним. По-перше, ЄС входить у рецесію, що неодмінно позначиться на попиті, в тому числі й на українську продукцію. Зокрема, ціни та попит на метал скорочуються, що означає подальше гальмування українського експорту металу. Це дуже негативно позначиться на загальній динаміці експорту, зважаючи на питому вагу цього товару у його структурі. По-друге, новий етап фінансової кризи буде боляче вдарив по європейській фінансовій системі, й імовірно, що притік іноземного капіталу в Україну за результатами другого півріччя фактично припиниться. По-третє, складне фінансове становище європейських банків може негативно вплинути на стабільність та перспективи розвитку українських банків, які стали «дочками» іноземних. По-четверте, обмежується доступ українського приватного сектору (як банків, так і корпорацій) до зовнішнього фінансування, тоді як існують достатньо великі зобов'язання по поверненню короткострокових боргів та виплати відсотків та амортизації більш довгострокових.

Всі ці фактори означають високі ризики для стабільності фінансової системи України, проблеми з фінансуванням дефіциту рахунку поточних операцій, посилення девальваційного тиску на гривню, тощо. Тому динаміка фактичних економічних відносин між Україною та ЄС у другій половині року може суттєво відрізнятись від того, що ми спостерігали у першому півріччі.

Світлана Мітряєва,
директор Регіонального філіалу Національного
Інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді,
Заслужений діяч науки і техніки України

РОЗШИРЕННЯ ШЕНГЕНСЬКОГО ПРОСТОРУ ДО КОРДОНІВ З УКРАЇНОЮ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Масштабне розширення Європейського Союзу за рахунок нових 10 членів, у т. ч. сусідів України (*1 травня 2004 р.*), принципово змінило функцію Західного кордону України, який власне з цього моменту став і *зовнішнім кордоном ЄС*. За цей період, країни – сусіди України: Угорщина, Словаччина та Польща зробили *важливі кроки* у напрямку своєї *повної інтеграції в Європейські структури*.

Результатом цих кроків став вступ цих країн до Шенгенської зони (*22 грудня 2007 р.*), що означає скасування між ними та іншими членами Шенгенської угоди внутрішніх кордонів, розширення зони, гарантованої свободи і вільне переміщення людей, товарів, послуг, капіталів. Це також означає, що *зовнішній кордон ЄС (західний кордон України)* став і зовнішнім кордоном Шенгенської зони. Це вимагає від наших сусідів Угорщини, Словаччини та Польщі повного беззаперечного виконання ними Шенгенських *acquis*, викладених в Плані дій щодо запровадження Шенгенських стандартів (*Schengen Action Plan*) по зобов'язанню надійної охорони своїх кордонів, як зовнішніх кордонів ЄС, в інтересах національної, регіональної та міжнародної безпеки. Власне, ця ділянка кордону стає *частиною “передової лінії оборони” ЄС у боротьбі з нелегальною міграцією та транскордонною злочинністю*.

Реалізуючи проголошену стратегію євроатлантичної інтеграції, Україна позитивно сприймає розповсюдження режиму вільного пересування на територію всіх країн ЄС. У той же час, перенесення основних режимних та контролюючих заходів на кордон з нашою країною, небезпідставно викликає побоювання громадян щодо появи певних ознак “залізної завіси” на кордоні, який протягом багатьох років був взірцем добросусідських відносин. [*Близько 3,5 млн. євро коштує оснащення нового Шенгенського кордону тільки між Словаччиною і Україною спеціальними пристроями для його контролю (сенсорні камери, спеціальні сканери, комп'ютерна система SiSone 4 all, тощо, кількість прикордонного персоналу збільшена майже втричі)*].

На сьогоднішній день відповідна інфраструктура, розміщення прикордонних підрозділів зі словацького боку вже запроваджені. Серйозно розширена смуга фізичної охорони державного кордону, що дає можливість активного маневру силами, а прикордонні наряди не локалізовані виключно біля кордону. Фактично, тут впроваджено таку систему стаціонарних відділень: вони своїми ділянками відповідальності сягають углиб країни до 15 кілометрів. Для цього реформовано й приведено до певних стандартів прикордонну поліцію, силами якої не лише охоронятиметься кордон, але й проводитиметься додаткова перевірка іноземних осіб на головних шляхових артеріях Словаччини.

На контрольно-пропускних пунктах країн, що з кінця 2007 року приєдналися до *Шенгенської візової системи*, встановлено технічне оснащення сучасних зразків, у тому числі й у межах “*зеленого кордону*”; працюють різноманітні датчики руху, виявлення скритих предметів, активного електронного та інших видів випромінювання; встановлено стаціонарні термокамери спостереження, працюють біолокатори. Таке устаткування має *Словаччина, Угорщина, Польща*, наразі активно оснащується ним і *Румунія*. На це йдуть чималі кошти. Наприклад, на підготовку *Румунії* до вступу в ЄС та на облаштування її кордонів Євросоюз виділив *560 мільйонів євро*. *Словаччина* на ці цілі отримала *44 мільйони євро*, незважаючи на те, що ділянка її кордону з Україною значно менша. Понад *250 мільйонів євро* отримала й використала на ці цілі *Угорщина*.

Україна сподівається, що підвищення безпеки зовнішнього кордону ЄС (з кінця грудня 2007 р. *Шенгенського кордону*) країн-сусідів України не стане перешкодою для добросусідських відносин, а запровадження *Інституту місцевого прикордонного руху* (*the local border traffic*), взірцем якого стала Угода між Україною і Угорщиною, аналогів якій наразі не існує в ЄС (у зону дії *Угоди* включено *384 українських та 244 угорських населених пунктів, можливість вільного пересування матимуть 750 тис. закарпатських жителів прикордонних територій*), мінімізує виклики Шенгену для жителів прикордонних територій.

За словами Генерального консула Угорської Республіки в м. Ужгороді п. В. Сікловарі певним позитивом можна вважати те, що “*Євросоюз з ініціативи Угорщини, вивчив можливості прикордонного співробітництва, схвалив цей досвід, і тепер малий прикордонний рух потрапив до досягнень Європейської унії*” [1].

Головні елементи режиму місцевого прикордонного руху між Україною та Угорською Республікою

Історія питання. Ще угодою між Угорською Народною Республікою та СРСР про спрощений порядок переходу державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних населених пунктах від *1 серпня 1985 року*, на пропускних пунктах радянсько-угорського кордону можна було *використовувати спрощений режим переходу кордону* (саме в цьому році в Шенгені була підписана Угода членами Європейської спільноти). Дію цього режиму було продовжено на основі угоди між *Угорщиною та Україною від 26 лютого 1993 року* про спрощений порядок перетинання державного кордону громадянам, які проживають у прикордонних областях. Проте, з *1 серпня 2003 року* цей режим було відмінено у зв'язку з інтеграцією *Угорщини до Європейського Союзу*.

Розпорядження Ради ЄС № 1931/2006 *“Про визначення правил малого прикордонного руху на зовнішніх сухопутних кордонах країн-членів ЄС і про зміну розпоряджень Шенгенської Угоди”* визначає поняття місцевого прикордонного руху, згідно з яким *місцевим прикордонним рухом вважається систематичний перетин зовнішнього кордону жителями прикордонних територій*, наприклад, з метою перебування на даній території з соціальних, культурних або обґрунтованих економічних чи сімейних причин, яке у разі безперервного перебування на території відповідної держави не може перевищувати трьох місяців.

Мінімальний період дії дозволу для місцевого прикордонного руху (спрощеного перетину кордону) становить один рік, а максимальний – п'ять років. Оплата за розгляд заявок на видачу таких дозволів не може перевищувати оплату за розгляд заявок на видачу багаторазових короткотермінових в'їзних віз. *Мешканцем прикордонної території вважається такий громадянин третьої країни, який правомірно перебуває на прикордонній з сусідньою країною-членом ЄС території як мінімум один рік.*

У цьому документі, зазначається, що на основі двосторонніх угод для громадян, які отримали дозвіл на спрощений перетин кордону, можуть вже на існуючих КПП створюватися окремі коридори, або окремі переходи тільки для цієї категорії. У ст. 18 також передбачено, що Комісія ЄС до *19 січня 2009 року* має подати до Парламенту та Ради ЄС звіт про виконання вже існуючих двосторонніх угод про спрощений перетин кордону.

На території Закарпаття, що належать до зони малого прикордонного руху, проживає приблизно *600-750 тис.* громадян України. Область з її геополітичними можливостями не тільки реально пристосована, але і покликана бути містком і зв'язуючою ланкою між ЄС та Україною. Такою особливою роллю регіон завдячує своєму географічному положенню, історії та національній структурі населення.

Таким чином, зважаючи на правила, визначені у розпорядженні Ради ЄС, та положення Угоди між Урядом Угорської Республіки і Кабінетом Міністрів України про правила місцевого прикордонного руху, головними елементами режиму малого прикордонного руху є наступні:

1. У додатку до угоди подається перелік прикордонних населених пунктів (по обидва боки кордону), на які поширюється дія Угоди. Практично мова йде про населені пункти, розташовані в 50 кілометровій зоні по обидва боки кордону.

2. Дозвіл на спрощений перехід кордону може отримати мешканець, який постійно проживає на цій (прикордонній) території мінімум 3 роки. Підтвердження постійного місця проживання може здійснюватися внутрішнім паспортом, українським закордонним паспортом або довідкою про зареєстроване постійне місце помешкання.

3. Дозвіл дає право на багаторазовий в'їзд і перебування протягом максимум 90 днів у межах шести місяців у прикордонній зоні іншої країни, особливо з соціальних, культурних, сімейних або обґрунтованих економічних причин. Дозвіл видається відомствами країни в'їзду, що практично означає консульські служби Генерального консульства Угорської Республіки в містах Ужгород та Берегово, і, очікувано, Генерального консульства України в місті Ніредьгаза.

4. Термін дії дозволу на спрощений перетин кордону складає мінімум один рік і максимум п'ять років, але не може перевищувати терміну дії проїзного документа (у даному випадку – терміну дії закордонного паспорта).

5. Передбачається, що на більш тривалій період будуть введені дозволи у формі пластикових карток, випуск яких проводитиметься за технологією, придатною для біометричної ідентифікації. Але до їх введення дозволи на спрощений перехід кордону будуть вклеюватися у закордонні паспорти, швидше за все, подібно до візових наклеюк, які використовуються зараз. Це одночасно означає, що для отримання дозволу необхідно буде наявність дійсного закордонного паспорту.

6. Дозвіл видаватиметься протягом короткого періоду та не більше, ніж впродовж 30 днів від дати подачі заявки. Збір за дозвіл становитиме 20 євро. Згідно з угодою між Україною і ЄС про спрощений режим видачі віз для громадян України збір за видачу шенгенської візи складатиме 35 євро. Такий же збір з 1 січня 2008 року нараховуватиметься і за видачу шенгенської візи угорськими відомствами. У той же час, як відносно шенгенської візи, так і відносно малого прикордонного руху, значне коло осіб буде звільнене від сплати збору (наприклад, інваліди, пенсіонери, діти у віці до 18 років).

7. Якщо раніше виникали питання стосовно того, що для здійснення малого прикордонного руху пунктами пропуску можна буде користуватися тільки обмежено,

то ухвалене рішення таких обмежень не містить. Згідно з угодою, для здійснення малого прикордонного руху можуть використовуватися всі пункти пропуску на угорському та українському боці угорсько-українського кордону, відкриті для міжнародного пасажирського руху, а також пункти пропуску, відкриті для малого прикордонного руху.

8. Двостороння угода вступає в силу на 30-й день після проведення внутрішніх правових процедур і взаємного повідомлення про це дипломатичними каналами. Для цього необхідне проведення внутрішньої правової гармонізації, ратифікації угод і підготовки виконавчих дій [2].

У зв'язку з угодою про малий прикордонний рух природно постає запитання про те, що трапиться, якщо мешканці прикордонних територій, які мають такі дозволи, під час своїх поїздок не дотримуватимуться правил угоди. Тому дуже важливо, щоб за наявності дозволу на спрощений перехід кордону в'їзд здійснювався виключно на визначену угодою територію. За порушення угоди про малий прикордонний рух особу, яка перетне визначену угодою зону, можуть депортувати з Угорщини навіть на період до п'яти років.

Таблиця 1.

**Відмінність попередніх угод з Угорщиною
про місцевий прикордонний рух**

<i>За Угодою від 28 травня 1993 року</i>	<i>За Угодою від 19 вересня 2007 року</i>
<i>Перебування-10 днів</i>	<i>Перебування-90 днів</i>
<i>В'їзд на територію Угорської Республіки громадян, які постійно проживають в Саболч-Сатмар-Берег і Гайду-Бігар областях Угорської Республіки та Закарпатської області.</i>	<i>В'їзд на територію Угорської Республіки громадян України, які проживають принаймні три роки постійно в (Саболч-Сатмар-Берег і Гайду-Бігар та частина Боршод-Абауй -Земплін -244 населених пунктів). Перелік населених пунктів прикордонної зони на території України (прикордонні райони Закарпатської області - 384 населених пунктів).</i>
<i>Пункти спрощеного пропуску: 1. Дзвінкове-Лонья 2. Косино-Барабаш 3. Лужанка-Берегурань 4. Вилок-Тісабеч</i>	<i>Прикордонні жителі, можуть перетинати кордон через прикордонні пункти пропуску, відкриті для міжнародного пасажирського сполучення, а також через пункти пропуску, відкриті для місцевого</i>

	<p><i>прикордонного руху</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чоп-Захонь 2. Саловка-Еперешке 3. Дзвінкове-Лонья. 4. Косино-Барабаи 5. Лужанка-Берегиурань 6. Вилоч-Тісабеч <p><i>А також Створення нових пунктів пропуску:</i></p> <p><i>Велика Паладь-Мала Паладь; Соломоново-Дьєречке.</i></p>
<p><i>Документи на право перетинання державного кордону у спрощеному порядку видаються компетентними органами Сторін (паспортний відділ).</i></p>	<p><i>Органи, уповноважені приймати заяви про оформлення дозволів на спрощений перетин кордону:</i></p> <p><i>Генеральне консульство України в Ніредьгазі.</i></p> <p><i>Генеральне консульство Угорської Республіки у м. Ужгород.</i></p> <p><i>Консульство Угорської Республіки у м. Берегове.</i></p>

Експерти європейської спільноти вважають, що перехід Угорщини до безвізового режиму потягне за собою значне збільшення поїздок громадян країн-сусідів до ЄС, і радять проводити інформаційні кампанії, які б роз'яснювали громадянам межі їхніх прав у контексті безвізового режиму. Отже, зростання рівня поінформованості про реальні права і обов'язки відвідувачів сприятиме уникненню небажаних наслідків, таких як перебільшення максимального терміну перебування (90 днів), нелегальне працевлаштування тощо, які, у випадку масовості, можуть поставити під сумнів доцільність застосування безвізового режиму до України.

Зазначимо, що у січні 2008 р. в Угорщині була проведена інтеграція угорських прикордонних і поліцейських органів. Частина особового прикордонного складу, яка звільнилася на західній частині кордону, передбачено перегрупувати саме для організації так званих глибинних прикордонних перевірок. Також передбачається здійснення сумісних перевірок органів правопорядку у зоні, що перевищує відстань 50 км. Перевірки такого роду у межах своїх національних кордонів проводитимуться і правоохоронними органами інших країн-членів Шенгенської угоди.

Як альтернатива шенгенським візам, місцевий прикордонний рух сприятиме тому, щоб кордони Шенгенської зони не стали перешкодою для легальної торгівлі, а також регіональної співпраці між сусідами. Впровадження у дію інституту малого прикордонного руху між Угорщиною і Україною служитиме подальшому розвитку добросусідських відносин між країнами, збереженню і підтримці соціальних, культурних, сімейних, економічних зв'язків між жителями прикордонних територій. З 29 вересня 2008 року вступила в дію Угода про місцевий прикордонний рух із Словаччиною.

При цьому, Україна хотіла б бачити *консолідовану позицію країн – сусідів при визначенні територіальної зони застосування принципів місцевого прикордонного руху (до 50 км), що безперечно, сприяло б стратегічним цілям транскордонного співробітництва на нових східних кордонах ЄС, принаймні, в рамках Карпатського Єврорегіону (прикордонні території України, Угорщини, Словаччини, Польщі та Румунії), пом'якшуючи виклики для транскордонної співпраці цих країн.*

При цьому, важливо зазначити, що умови отримання дозволу на пересування через кордон в межах місцевого прикордонного руху зі Словаччиною суттєво відрізняються від аналогічної угоди з Угорщиною. Дана Угода зі Словаччиною значно жорсткіша до українців, ніж угорська. За інформацією Генерального Консульства Словацької Республіки в м. Ужгороді, мешканець Закарпаття повинен надати запрошення від словацької сторони, підтвердження родинних зв'язків між закарпатцями і словаками, які запрошують, наявність паспорта, що дійсний більше, ніж на 15 місяців. Від сплати за отримання дозволу (20 євро) звільнятимуться діти до 15 років (в угорській дипломатичній установі від аналогічного дозволу звільнені особи, віком до 18 років). За дозвіл не платитимуть громадяни, вік яких перевищує 60 років (в угорському консульстві – особи, які офіційно є на пенсії, незалежно від віку, а також інваліди, та особи до 21 року, які перебувають на утриманні) [3]. Чекати на дозвіл, доведеться від 60 до 90 днів. Перебування у місцевій прикордонній зоні регламентується 30 днями. Територіальна зона застосування принципів місцевого прикордонного руху – 30 км.

В процесі погодження така ж Угода між Україною та Польщею. Ці Угоди можна розглядати як реальну умову регіонального розвитку та новий невикористаний резерв транскордонного співробітництва.

Підписання Угод про місцевий прикордонний рух – один із кроків та елемент щодо отримання для громадян України спрощеного візового і у перспективі безвізового режиму (у рамках виконання Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз).

Візова політика і практика країн ЄС в нових умовах Шенгену

Експерти відзначають, що останнє розширення Шенгенського простору, *привело до суттєвого зменшення надання віз громадянам України для в'їзду до Європейського Співтовариства.*

Аналіз офіційних даних європейської статистики свідчить:

- кількість виданих Угорщиною віз у січні 2008 року зменшилася у 4,6 разів у порівнянні з січнем 2006 року і у 3,2 разів у порівнянні з січнем 2007 року;

- кількість виданих Угорщиною віз у лютому 2008 року зменшилася у 3,7 разів у порівнянні з лютим 2006 року і у 2,4 разів у порівнянні з лютим 2007 року;

- кількість виданих Польщею віз у січні 2008 року зменшилася у 2,8 разів у порівнянні з січнем 2006 року і у 3,5 разів у порівнянні з січнем 2007 року.

При цьому, слід відмітити *незначні коливання аналогічних показників для країн, що увійшли до Шенгенського простору раніше (країни «старого» Шенгену).*

Безпосередньо перед черговим самітом Україна-ЄС (липень-серпень 2008 року), Консорціум експертних організацій та аналітичних центрів, що представляють Київ та 6 обласних центрів України за підтримки Європейської програми Міжнародного Фонду «Відродження» здійснив моніторинг видачі віз консульськими установами країн ЄС в Україні. Під час дослідження було з'ясовано якість імплементації Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС та її вплив на візову політику і практику країн-ЄС, а також виявлено вплив розширення Шенгенської зони на умови між людських контактів між Україною та «новими» країнами Шенгену [4].

Вибірка складала 840 респондентів і охоплювала заявників консульських установ 11 країн Шенгенської зони, що розташовані в Києві (10 консульств) та інших регіонах України (11 консульств) – по 40 заявників з кожного консульства. Вибірка охопила лише заявників, що самостійно проходили весь шлях отримання візи – від подання документів до одержання рішення. Охоплені країни: Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Греція (країни «старого» Шенгену); Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Литва (країни «нового» Шенгену).

Позитивні тенденції визначені моніторингом: зменшення загальної кількості відмов – до 8% (попередні роки цей показник складав 12-14%); поява нових технологій обробки візових заявок; термін розгляду візової заявки у «старих» Шенгенських країнах у понад 50% складає до тижня; термін очікування в чергах у «старих» Шенгенських країнах у більшості випадків не перевищує 1 години. «Старі» Шенгенські країни видають 23,5%

багаторазових та 27% безкоштовних віз. Більшість опитаних достатньо позитивно оцінює загальну атмосферу спілкування з консульськими працівниками.

Негативні тенденції визначені моніторингом: значне ускладнення процедур і умов отримання віз у «нових» Шенгенських країнах. Заявники констатують погіршення майже за усіма дослідженими параметрами: *зростання черг, тривалість процедури, вартість послуг, вимоги до документів, ризик отримати відмову*. У більшості випадках, ситуація з отриманням віз у «нових» Шенгенських країнах є гіршою ніж у «старих», зокрема, стосовно часу проведеного в чергах (*до 4 год.*).

Враховуючи, що основне зменшення кількості виданих віз стосується країн, що безпосередньо межують з Україною (Угорщина, Словаччина, Польща), *найбільших ускладнень на право в'їзду до ЄС зазнали мешканці прикордонних областей, які до входження країн-сусідів України до Шенгенського простору, - це право мали*.

Таблиця 2.

**Видача віз Генеральними консульствами
Угорщини та Словаччини в м. Ужгороді [5]**

<i>Тип візи</i>	<i>Генеральне консульство Угорщини в м. Ужгороді</i>	<i>Консульство Угорщини в м. Берегово</i>	<i>Генеральне консульство Словаччини в м. Ужгороді</i>
<i>Шенгенські</i>			
<i>грудень 2007 р.</i>	183	762	59
<i>січень-червень 2008 р.</i>	11806	6000	7364
<i>Дозволи малого прикордонного руху</i>			
<i>грудень 2007 р.</i>	152	2341	-
<i>січень-червень 2008 р.</i>	7081	10000	

Таблицю складено автором на основі даних поточного архіву Генеральних консульств Угорщини та Словаччини в м. Ужгороді та Консульства Угорщини в м. Берегово.

З одного боку, в цьому контексті дещо покращує ситуацію введення з *1 серпня 2008 року* угорською стороною спрощеної процедури оформлення та видачі Шенгенських віз *представникам угорської національної меншини України, які раніше отримали*

посвідчення закордонного угорця. Такі особи лише подають це посвідчення та лист підтримки від Голови партії «КМКС - Партії угорців України» або Голови Демократичної партії Угорців України. Про це було повідомлено на прес-конференції в Генеральному Консульстві Угорської республіки в м. Ужгороді 31 липня 2008 року [6]. Але з іншого боку, це свідчить і про певну дискримінацію громадян України за етнічною ознакою у візовій політиці Угорської Республіки.

За даними Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України, *за січень–березень ц.р.* кількість людей, які перетнули західний кордон України зменшилося на 11% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [7].

Експерти пояснюють таку тенденцію введенням Шенгенських віз. При чому, поляків, які перетнули українсько-польський кордон наразі, *вдвічі більше ніж українців.* Ще рік тому це співвідношення було на користь українців. Але відносно транспортного потоку, то за даними прикордонників, навпаки, *за перші три місяці ц.р.* він збільшився на 9%. Це зростання зафіксовано *на угорській та румунській ділянках Державного кордону України.* Фахівці пояснюють, те цим, що транспортний потік таким чином оптимізувався за рахунок черг і страйків *на польському кордоні,* які суттєво ускладнювали його перетин.

Наявна інформація свідчить, що Євросоюз запроваджує нові, більш жорсткі, правила переміщення по території Об'єднаної Європи, посилюючи контроль за в'їздом та виїздом іноземців. Зміни передбачають створення у всіх країнах ЄС єдиної електронної бази даних стосовно осіб, що перетинають кордони Євросоюзу. Для цього планується у консульських установах європейських країн оснастити автоматичні пункти, які будуть розраховані на використання біометричних технологій. У консульствах країн ЄС поступово відбуватиметься перехід на біометричні візи, що, на думку іноземних експертів, може стати ефективним заходом боротьби з нелегальною міграцією у країнах Європи.

Наступні два роки, з метою захисту зовнішніх кордонів ЄС та боротьби з тероризмом, нелегальною міграцією та організованою злочинністю, розпочнеться *запровадження європейської системи прикордонного контролю та впровадження нової візової інформаційної системи,* яка передбачає створення електронного реєстру біометричних даних осіб, що в'їжджають в ЄС. Так званий "Пакет Фраттіні", *запровадження якого наразі обговорюється у Європейській Комісії, готується до очікуваного ухвалення Європейським Парламентом.* Передбачається, що в першу чергу до бази будуть внесені дані про мешканців прикордонних територій з Європейським Союзом регіонів, які звертатимуться до консульських установ для отримання в'їзних документів, користуючись можливостями місцевого прикордонного руху. [За даними Генерального консульства Угорської Республіки в м. Ужгороді з моменту введення малого

прикордонного руху наразі відбулося затримання лише трьох осіб із Закарпатської області на шляху до Будапешту, які були депортовані][8].

Більш того, буде створено систему спостереження (Eurosir), яка використовуватиме сучасні технології, включаючи супутники спостереження з високою розподільчою здатністю та безпілотні літаки для того, щоб здійснювати моніторинг віддалених районів, які перетинають шляхи нелегальних мігрантів. Для інших видів діяльності буде також залучатися прикордонне агентство ЄС Frontex. За словами *п. Фраттіні* ці реформи, - якщо вони будуть ухваленими усіма державами-членами ЄС, - будуть впроваджені між 2010-2015 рр.[9].

Висновки

Розширення поля свободи для громадян ЄС парадоксальним чином обмежило поле свободи для їхніх сусідів. Ліквідація внутрішніх кордонів у ЄС іде паралельно із зміцненням зовнішніх кордонів. Тут розбудовується потужна охорона, інфраструктура, вводиться більш суворий контроль, а також запроваджується більш жорстокий візовий режим для третіх країн, до яких відноситься і Україна.

Не можна не побачити також, що наразі порушується *вільне та інтенсивне спілкування суспільств: українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського*, яке вибудовувалося упродовж десятиліть і завдяки чому, вдалося зняти багато стереотипів, вирішити багато застарілих історичних проблем. Наслідки цього, вже бачимо у толерантному Закарпатті (*питання Верецького перевалу, тощо*).

Наступною проблемою є *проблема чисельних в Україні національних меншин: польської – 144,1 тис., угорської – 156,6 тис., румунської – 151 тис.* (за переписом 2001 р.). Компактно проживаючи біля кордону, вони вже мають ускладнення з спілкуванням зі своїми родичами безпосередньо за лінією кордону. Спробою вирішити це питання стало визнання за ними, громадянами України, *статусу етнічного угорця, поляка, словака, тощо*. Відповідні законодавчі органи цих країн прийняли ухвалу, щодо цього. Цей статус дозволить їм отримувати Шенгенські візи на пільгових умовах, проживати і працювати без того, щоб зголошуватися до відповідних служб, користуватися пільговим проїздом, навчанням і навіть медичним обслуговуванням. Такі пільги, за оцінками експертів, могли б охопити 2% населення України, однак у такому випадку постає законне питання про *рівність всіх громадян України безвідносно до національності. Реакція українців на таке правове урегулювання може бути неадекватною*. Бо вже сьогодні йде мова, до прикладу, про 900 тис. етнічних поляків.

Певним врегулюванням цих питань є Угоди про місцевий прикордонний рух з полегшеною формою отримання віз. Хоча місцевий прикордонний рух мінімізує деякі виклики Шенгену, але у загальній картині, *ми бачимо чітку тенденцію на обмеження в'їзду громадян України на територію Європи.*

Література

1. Урядовий Кур'єр. – 2008. - 5 квітня. - С.6.
2. Аттіла Нодь, провідний консул Генерального консульства Угорської Республіки в Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях // Малий прикордонний рух: відповідь на виклики Шенгену: Матеріли міжнародного «круглого столу» експертів / Гол. ред. С.І. Мітряєва. – Ужгород, 2007. – С. 27-30.
3. Новини Закарпаття. - 2008. - 12 липня; Ужгород. – 2008. – 12 липня; Трибуна. - 2008. - 12 липня; Новини Закарпаття. - 2008. - 27 вересня.
4. <http://www.cpcfpu.org.ua/>
5. Дані поточного архіву Генеральних консульств Угорщини та Словаччини в м. Ужгороді та Консульства Угорської Республіки в м. Берегово.
6. Tárczy Andor. Magyar vízum: kiváltható az anyagi fedezet. // “Kárpáti Igaz Szó”, 2 augusztus, 2008. - # 89 (61-62).
7. <http://www.vengria.com/index.php?page=news&set=month&id=3337>
8. <http://www.vengria.com/index.php?page=news&set=month&id=3230>
9. Європейська комісія посилить контроль – курс на створення «Фортеці Європи»?
www.sdla.gov./contro/uk/publish

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ МІЖ ЄС ТА УКРАЇНОЮ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНТЕРЕС.

Лібералізація візового режиму є наріжним каменем європейської інтеграції. Оскільки вона руйнує ту стіну між старою і новою Європою, між Західною і Східною її частиною, яка з часів холодної війни залишалась і до великої міри залишається у свідомості людей. І в цьому сенсі відміну обмежень на пересування людей по території Європи можна порівняти з падінням Берлінської стіни. Так як падіння Берлінської стіни відкрило простір для побудови ширшої об'єднаної Європи, так і лібералізація режиму пересування дала можливість кожній людині, незалежно в якій частині континенту вона мешкає, відчутти свою належність до цієї об'єднаної Європи.

Лібералізація візового режиму в інтересах об'єднаної Європи.

Європейський інтерес щодо лібералізації візового режиму з Україною має декілька вимірів, головними серед яких є цивілізаційний, політичний, безпековий, економічний та гуманітарний. Творення нової об'єднаної Європи, яку намагається уособлювати собою Європейський Союз, відбувається, насамперед, на цивілізаційній основі. Тож з певним припущенням можна сказати, що розширення ЄС означає розширення географічних меж європейської цивілізації. Проте це процес не тільки формального приєднання європейських країн до цієї організації. Це, насамперед, згуртування населення цих країн навколо певних цінностей, які ми називаємо європейськими демократичними цінностями та європейською культурою.

Вільне пересування людей є необхідною умовою для такого гуртування. Воно дає можливість народам творити спільну європейську культуру, усвідомлювати свою європейську ідентичність. Українці безумовно належать до одного з найбільш чисельних народів Європи і хочуть себе відчувати частиною цієї *європейської цивілізації*.

Безпековий вимір європейського інтересу полягає в тому, що відкриті для пересування людей кордони сприяють зміцненню стабільності в Європі. Оскільки відкритість формує довіру між народами, сприяє подоланню історичної спадщини взаємної недовіри та упередженості, ідеологічних стереотипів часів холодної війни та почуття образи чи меншовартості та другорядності.

Політичний інтерес ЄС від запровадження лібералізованого візового режиму з Україною видається цілком очевидним. Адже такий режим сприяє поширенню та зміцненню демократії. Він дає можливість людям з України бачити переваги демократії в країнах Західної та Центральної Європи, впроваджувати демократичні стандарти в своїй країні. Вільний рух людей сприяє поглибленню взаєморозуміння між народами, розвитку інститутів громадянського суспільства, публічної дипломатії. Врешті решт вільний рух є одним з фундаментальних демократичних прав і свобод людини.

Економічний інтерес Європейського Союзу в лібералізації візового режиму з Україною обумовлений, насамперед, потребою формування та розвитку єдиного внутрішнього ринку ЄС. Єдиний ринок це не тільки вільне пересування товарів і капіталів, це насамперед вільне пересування людей, як головного складника виробничих сил. Тож лібералізація ринків передбачає і лібералізацію візового режиму для вільного пересування людей.

Потреба ЄС в збільшенні кількості працівників та продуктивності їх праці обумовлюється не тільки прагненням збільшити власну конкурентоспроможність, але й необхідністю забезпечення власних соціальних програм. Населення Європи швидко скорочується, а люди живуть довше. Порівняно високе безробіття і рання пенсія накладають на тих, хто працює дедалі більший фінансовий тягар.

Україна ж відносно Європи виступає одним з найбільших вихідних джерел трудових мігрантів. Серед мігрантів з України велику частину складає молодь та високоосвічені фахівці. Попит на українську робочу силу зростатиме не тільки в країнах Західної, але й Центральної Європи, внаслідок активізації виїзду робітників країн нових членів ЄС на Захід. Лібералізація візового режиму сприятиме зменшенню нелегальних мігрантів, які в основному зайняті на сезонних та низькокваліфікованих роботах, оскільки легальний виїзд на роботу в країни ЄС дає їм можливість повернутися у будь-який час на Україну. Лібералізація візового режиму стимулює розвиток туризму та збільшення зовнішнього туристичного потоку з України до країн - традиційних членів ЄС. Запровадження ліберального візового режиму розширює можливості легалізації працевлаштування українців в країнах ЄС, що сприятиме розвитку їх економіки з одного боку, а з іншого – покращуватиме імідж українського суспільства і України в середовищі країн континенту.

В *гуманітарній сфері* лібералізація візового режиму з Україною відкриває широкі можливості для поглиблення культурного співробітництва та взаєморозуміння. Це стосується, насамперед, розширення контактів між молоддю, університетами. Вона сприяє формуванню спільної культури і цінностей серед покоління, яке визначатиме політичне і соціальне майбутнє своїх країн через півтора-два десятиліття. Впровадження ліберального

візового режиму об'єктивно буде стимулювати українські мас-медіа публікувати інформацію про процес європейської інтеграції, досвід та здобутки країн ЄС. З іншого боку, вільне пересування людей сприяє розширенню контактів між людьми в питаннях національних меншин, захисту їх культурних, релігійних та мовних прав.

Проте, лібералізація візового режиму надає не тільки очевидні переваги, але й ставить ЄС перед певними ризиками. В країнах ЄС широко розповсюджені побоювання неконтрольованої імігранції та поширення кримінальної активності іноземців та їх територіях. Ці побоювання зумовили ЄС встановити „жорсткий” Шенгенський режим по периметру зовнішніх кордонів Європейського Союзу, який негативно позначався на відносинах нових країн-членів ЄС зі своїми сусідами.

Кордони Шенгену як примара нової берлінської стіни для українців.

Отже впровадження новими членами ЄС вимог Шенгенського доробку призводить до встановлення нової стіни між розширенням ЄС та Україною. Така візова політика ЄС посилює зростаючу соціально-економічну та психологічну відстань між частиною Європи, яка охоплена Європейським Союзом і частиною європейського континенту, яка опинилась поза його межами. Це негативно позначається також на людях, представниках національних меншин, які мешкають в прикордонних територіях.

Україна вже відчула на собі ці негативні наслідки від впровадження вимог Шенгенського доробку її сусідами – новими членами ЄС. Після вступу сусідніх з Україною країн-членів ЄС кількість поїздок українських громадян до країн Євросоюзу скоротилась в 2,6 рази.

Основною причиною такого значного скорочення міжлюдських обмінів та подорожей стала недоступність віз «нових» шенгенських країн для великого масиву громадян, які раніше здійснювали регулярні подорожі до сусідніх держав. Адже статистика поїздок до «старих» шенгенських країн практично не змінилася – різке скорочення спостерігається саме в сегменті подорожей до «нових» країн Шенгену.

Численні нові вимоги, як-то виписки з банківських рахунків, довідки про доходи та нерухомість, обов'язковість запрошення з-за кордону, збільшені фінансові вимоги стали непосильної перешкодою для мільйонів громадян України. Констатуючи скорочення кількості виданих віз, слід також брати до уваги зменшення кількісної багаторазових віз.

Окрім суспільних та гуманітарних наслідків, що випливають з обмежень свободи пересування, розширення Шенгену має і цілком економічний вияв через практично повне перетікання майже всіх видів традиційного транскордонного бізнесу в руки громадян країн ЄС. Тепер же практично всю прикордонну торгівлю принаймні на кордонах з Польщею та Словаччиною перебрали сусіди, що поглибило кризові явища на місцевому

ринку зайнятості і сприяє збільшенню дистанції між стандартами життя громадян України та країн ЄС у прикордонних районах.

Безумовно, певний позитивний вплив відчули організовані туристи та туристичні компанії, які можуть здійснювати комплексні тури до кількох країн ЄС одразу – це поживить освоєння українськими туристами популярних в Європі туристичних маршрутів. Попри це, станом на літо 2008 року можна констатувати, що розширення Шенгенської зони позитивним чином вплинуло лише на незначний (1-2%) відсоток громадян України, які й раніше мали доступ до шенгенських віз, подорожуючи як до країн Західної, так і Центральної Європи. В той же час негативні наслідки розширення Шенгенської зони відчула на собі значно більша частина громадян України, аніж кількість тих, хто виграв. Такий підхід тільки поглиблює розрив між елітою і рештою суспільства країни.

До відкритих і безпечних кордонів.

Важливим кроком в подоланні цих негативних наслідків стало підписання 18 червня 2007 р. між Україною та Євросоюзом угод про спрощення візового режиму та реадмісію, які набули чинності 1 січня 2008 року.

Відповідна робота велася одночасно з реалізацією ініціативи щодо створення, шляхом укладення повномасштабних двосторонніх угод, єдиного реадмісійного простору ЄС-Україна-РФ-країни походження нелегальної міграції. Продовжується активний переговорний процес з іншими державами – потенційними постачальниками незаконних мігрантів. На різних етапах узгодження знаходяться проекти угод про реадмісію з Казахстаном, Киргизією і Таджикистаном. Відповідні проекти було передано на розгляд компетентних органів Бангладешу, Індії, Ірану, Камбоджі, Китаю, Пакистану, Сирії, Таїланду, Філіппін та Шрі-Ланки.

Угода між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз встановлює спрощений механізм видачі віз українським громадянам консульськими установами держав-членів ЄС у рамках шенгенського законодавства. Ключовими елементами угоди є положення про перспективу запровадження взаємного безвізового режиму, видачу багаторазових віз (строком від 1 до 5 років) широкому колу громадян України, журналістам, спортсменам, учасникам наукових, культурних і мистецьких заходів, видачу безкоштовних віз для низки категорій осіб.

Політична декларація до Угоди про спрощення оформлення віз передбачає укладення двосторонніх угод між Україною та Польщею, Угорщиною, Словаччиною і Румунією про правила місцевого прикордонного руху для мешканців прикордонних районів. Ця Угода передбачає встановлення спеціального режиму, який поширюється на жителів прикордонних регіонів, надаючи їм змогу перетинати кордон за спеціальною багаторазовою посвідкою, що надає дозвіл знаходитись у прикордонних регіонах сусідніх країн протягом обмеженого часу. Однак серед трьох сусідніх країн лише Угорщина запровадила цей режим своєчасно. Угода про малий прикордонний рух між Україною та Словаччиною ймовірно вступить в дію у вересні 2008 року, а ситуація з Польщею залишається невизначеною, адже Єврокомісія висунула серйозні зауваження до підписаної у березні 2008 року угоди. Найбільш суттєвим зауваженням є вимога до сторін угоди обмежити її дію лише 30-ти кілометровою зоною обабіч кордону, тоді як у випадку Словаччини та Угорщини застосовано виняткову норму про 50-кілометрову зону, і ця норма не викликала зауважень з боку керівних органів ЄС.

Так чи інакше, станом на серпень 2008 року інструмент малого прикордонного руху не запрацював повною мірою. Відповідно, враховуючи наведені вище факти, негативні наслідки розширення Шенгенської зони для громадян України проявились у максимально відчутний спосіб.

Реалізація цієї Угоди нажаль не дала очікуваного позитивного ефекту і в спрощеній процедурі отримання віз українськими громадянами до країн Шенгенської зони. Консульською службою МЗС України зафіксовано близько 150 випадків порушення Угоди. Це в основному невмотивована відмова у видачі віз, зволікання з термінами оформлення або розгляду Президент України та українські високопосадовці під час своїх візитів до європейських країн неодноразово відзначали необхідність двостороннього виконання угоди про спрощений візовий режим. Україна також неодноразово піднімала проблему невиконання угоди про спрощений візовий режим перед країнами ЄС.

Як наслідок, все більшої популярності набувають євроскептичні настрої в Україні та заклики відновити скасований у 2005 році візовий режим для країн-членів ЄС. Адже ситуація із правами на перетин кордону є абсолютно асиметричною, дискримінаційною для українських громадян. Очевидно, остаточно вирішити зазначені проблеми можливо тільки введенням безвізового режиму для громадян України в країни ЄС. Це стає особливо очевидним на тлі амбіційних пропозицій, ухвалених Європейською Комісією протягом останніх місяців стосовно балканських країн, насамперед Сербії та Македонії. Діалог про лібералізацію візового режиму з кінцевою метою його остаточного скасування розпочато також із Албанією, Чорногорією та Боснією-Герцеговіною. Слід зазначити, що

за усіма об'єктивними критеріями, серед яких насамперед виділяють загрозу нелегальної міграції з боку даних країн, вказані держави не мають жодних переваг перед Україною.

*

*

*

Сьогодні, надзвичайно важливим для української сторони залишається питання запровадження безвізового режиму поїздок громадян України до країн ЄС. МЗС вживає зусиль для досягнення відповідної політичної домовленості щодо позитивного вирішення цієї ситуації. Вирішення зазначеного питання надасть нової динаміки відносинам України та ЄС. Українська сторона сподівається на підтримку ЄС своєї ініціативи щодо запровадження безвізового режиму поїздок громадян України до країн ЄС в контексті усунення негативних наслідків розширення Шенгенської зони та наповнення новим змістом діалогу Україна-ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки

Гордіюк Н.П.

аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Еволюція відносин ЄС-Україна та ЄС-РФ у контексті підготовки нового базового договору.

Відносини з Росією є стратегічно важливими для України як із погляду реалізації її стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, так і економічної взаємозалежності країн. Це твердження не втрачає актуальності не зважаючи на політичну нестабільність в країні, на можливі перевибори і зміни влади. Стабільне співробітництво з Росією є необхідною передумовою реалізації європейської та євроатлантичної стратегії нашої держави, що передбачає органічне поєднання процесу імплементації європейських принципів і норм із розвитком взаємовигідної україно-російського співробітництва. Україно-російська економічна співпраця є однією зі стратегічних складових зовнішньоекономічної стратегії України, з огляду на друге, після ЄС, місце Росії в зовнішньоторговельному обігу нашої держави.

Тому відносини України з Європейським Союзом та з Російською Федерацією на геополітичному просторі є рівносторонніми та рівнозначними. Пріоритетність саме європейського напрямку зовнішньої політики України були задокументовані 2 липня 1993 року в Основних напрямках зовнішньої політики України, також прагнення до плідного та прагматичного співробітництва було неодноразово продемонстровано під час самітів Україна-ЄС та під час підготовки нового базового договору.

Найбільш актуальним питанням співробітництва Україна-ЄС на сучасному етапі залишається ведення переговорного процесу щодо укладення „нової посиленої угоди” (НПУ) – робоча назва документа, яка має прийти на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

Нова посилена угода міститиме суттєву складову про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Переговори розпочалися 5 березня 2007 року та відбуваються у форматі пленарних засідань та засідань в рамках чотирьох робочих груп, зокрема:

Робоча група 1 – політичний діалог, питання зовнішньої та безпекової політики;

Робоча група 2 – питання юстиції, свободи і безпеки;

Робоча група 3 – економічні, секторальні питання, питання розвитку людського потенціалу;

Робоча група 4 – зона вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Українська сторона ставила за мету формалізувати угоду як асоціацію з ЄС та вивести відносини України з ЄС на якісно новий рівень. Серед ключових домовленостей преамбули слід відзначити визначення поступової інтеграції України до Внутрішнього ринку ЄС метою економічних відносин між Україною та ЄС, активної співпраці в рамках Зони вільної торгівлі. Підсумовуючи дев'ять раундів переговорів, непогодженими у тексті угоди залишилися три основних елементи її політичного сегменту, через які відбувається суперечки всередині ЄС. Зокрема, про перспективу відносин між Україною та ЄС, назву угоди та введення в майбутньому безвізового діалогу. Адже наразі Україна виконує Угоду про спрощений візовий режим, проте проблем з надання віз громадянам України навіть побільшало, продовжує діяти стереотип «недовіри до чужих»².

Водночас, Делегація ЄС дала зрозуміти свою готовність окремо обговорювати імовірні шляхи відображення можливих домовленостей щодо так званого „паketу”, що вирішував окремі аспекти проблемних питань відносин Україна-ЄС, у спільній заяві за результатами Саміту Україна-ЄС. Зміст «паketу» полягав у можливості погодження назви як „угода про асоціацію”, діалог щодо безвізового режиму визначити як „довготермінова перспектива”.

27-28 серпня 2008 року відбувся позачерговий раунд переговорів між Україною та ЄС, проведення якого було пов'язано з підготовкою до запланованого на 9 вересня ц.р. у м. м.Париж чергового – Дванадцятого – саміту Україна-ЄС. Під час цього заходу було домовлено, що серед документів, ухвалених за результатами Саміту, буде два, які безпосередньо стосуватимуться НПУ – Спільна політична декларація щодо угоди про асоціацію між Україною та ЄС і Другий спільний звіт про прогрес у переговорах щодо НПУ.

Започаткування переговорного процесу щодо Зони вільної торгівлі є першим кроком до економічної інтеграції. Для України відкриття ринку Євросоюзу з 500-мільйонним населенням є дуже важливим, проте важливо законодавчо регулювати співробітництво з ЄС по усім галузям. 18 лютого 2008 р. під час зустрічі Президента України В.Ющенка з Комісаром ЄК з питань торгівлі П. Мендельсоном відбулося офіційне відкриття переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

² <http://www.dt.ua/1000/1600/63961>

Положення щодо ЗВТ стануть складовою частиною нової посиленої угоди між Україною та Європейським Союзом та визначатимуть правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також для регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС. Як стверджують сторони, зона вільної торгівлі стане основним елементом нової поглибленої угоди. Нині є спільне бачення, що переговори щодо створення такої зони між Києвом і Брюсселем мають шанси на успіх із приєднанням України до Світової організації торгівлі⁴.

Порівнюючи підготовку нової угоди між Україною та ЄС та Росією та ЄС необхідно зазначити одну суттєву відмінність, якщо для України актуально отримати від ЄС перспективу на майбутнє членство, то для Росії не стоїть такого завдання. Росії визнає, що Угода про партнерство і співробітництво є застарілою і не відповідає реальним стосункам між Російською Федерацією і Європейським Союзом. Росія намагається суттєво змінити формат угоди на пакет документів котрий буде вигідний саме економічним інтересам Російської Федерації.

Україна, власне, як і Росія, досягає певних успіхів у формуванні нової якості відносин із уже розширеним Євросоюзом (27 країн). До саме таких успіхів можна віднести й підписання в 2007 році Україною та РФ Угоди з ЄС про спрощення візового режиму та про реадмісію, а також низки угод щодо поточної торгівлі «чутливими» товарами.

Цьогорічний Саміт Україна-ЄС відбувався в умовах:

- Погіршення внутрішньої політичної ситуації в Україні та нездатності гілок влади та політичних сил забезпечити ефективний баланс між ними, що показує Україну як ненадійного і непередбачуваного партнера;
- остаточного завершення процесу вступу України до Світової організації торгівлі, та започаткування переговорів щодо створення зони вільної торгівлі;
- подальшого розмежування Європейської політики сусідства за географічним принципом, зокрема створення у березні 2008 року Союзу для Середземномор'я та схвалення на засіданні Європейської Ради 19-20 червня 2008 року концепції "Східне партнерство" у розвиток ідеї виокремлення південного та східного векторів в зовнішній політиці ЄС;
- погіршення українсько-російських відносин з окремих питань внутрішніх та зовнішньополітичних характеру;
- загострення грузино-російського конфлікту.

⁴ Позитивний фактор// День. — 2008. — 7 лютого.

Виходячи з викладених вище завдань, порядок денний Саміту підтвердив динамізм, амбіційність та послідовність двосторонніх відносин, засвідчити ефективність та результативність двостороннього діалогу. За результатами Саміту планується також ухвалити Другий спільний звіт про прогрес у переговорах щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС і Третій спільний звіт Україна-ЄС про хід реалізації положень Меморандуму про порозуміння між ЄС та Україною щодо співробітництва в енергетичній сфері протягом 2008 року.

Необхідно сказати, що незважаючи на складність внутрішнього становища в Україні, а також складність конфлікту між Грузією та Росією, саміт пройшов в робочому режимі і показав, що ЄС європейські устремління нашої держави. Вперше Європейський Союз настільки чітко визнає європейське покликання України, - підкреслив Ніколя Саркозі перед тим, як нагадав, що 27 країн не можуть обговорювати прийняття України в ЄС, враховуючи їхні розбіжності з цього приводу.

За результатами саміту була прийнята Спільна заява щодо Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Президенти та Голова ЄК зазначили, що сторони досягли значного прогресу у підготовці нового базового договору та у переговорах щодо Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС⁵. Помітно зрушилися питання в енергетиці, де розпочинається приєднання України до Договору про Енергетичне співробітництво, в авіації, у сільському господарстві, в охороні навколишнього середовища, у банківсько-фінансовій сфері.

Під час зустрічі французького і українського президентів в Парижі В.Ющенко заявив, що Україна не може визнати незалежність Південної Осетії і Абхазії, тому що Україна підтримує територіальну цілісність Грузії, і також цілісність України – яка є поза обговоренням за висловлюванням Ніколя Саркозі – може бути під загрозою через Крим, і особливо – Севастополь, в якому знаходиться база російського флоту. Ніколя Саркозі зауважив, що тільки врівноважена політика та дипломатія встановлять прогнозовані стосунки між ЄС та РФ, а Жозе Мануель Баррозу наголосив, що потрібно зберігати холодну голову, а не починати холодну війну⁶.

Розглядаючи стосунки Україна-ЄС та Росія-ЄС у аспекті європейської інтеграції, що усі цінності Європи, та процес інтеграції до Внутрішнього ринку ЄС зовсім по-іншому сприймається українськими та російськими провідними політичними силами. Так у Росії є політики, які прагнуть європеїзувати країну, а саме демократизувати усі сфери життя, та інші, які за мету ставлять відновлення могутності Росії на теренах колишнього СРСР⁷. Дивлячись на залежність Європи від російських енергоресурсів та на важливість України

⁵ <http://www.mfa.gov.ua/uk/ua/news/detail/15338.htm>

⁶ <http://www.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/acheter>

– як стратегічного постачальника вищезазначених ресурсів – Україні слід усвідомити, що зовнішня політика повинна базуватися на прагненні встановити рівноправні, взаємовигідні, економічно взаємозалежні стосунки з РФ, і цим самим стати достатньо бажаним у перспективі членом Європейського Союзу. Схожість відносин у трикутнику ЄС-Україна-Росія полягає не тільки в економічній залежності міжнародних акторів, а й у схожості розвитку договірно-правової бази стосунків. В грудні минулого року закінчився термін дії Угоди про партнерство і співробітництво між Європейським Союзом і Росією.

Минулорічний Самарський саміт ЄС – Росія щодо підготовки нового договору в травні минулого року виявився безрезультатним. Напруженість між Російською Федерацією та Європейським Союзом виникла в 2006 року у зв'язку з ведення заборони Росією на імпорт польського м'яса, через події навколо перенесення у Талліні пам'ятника Воїну-Визволителю, через рішення про розміщення елементів ПРО США в Польщі та Чехії та здійсненою Росією у відповідь заявою про вихід з Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСС).

Тобто саміт Росія-ЄС, що проходив у Самарі 18 травня 2007 року не приніс бажаних результатів для обох сторін і став безрезультатною зустріччю РФ-ЄС. Отже, РФ та ЄС, як ключові партнери повинні поставити перед собою завдання рухатися у напрямку налагодження стосунків, особливо що стосується енергетичної співпраці. У цій сфері спільність і взаємозалежність, як постачальника та споживача, вимагає від обох держав прагматичного підходу до вирішення проблем. Продовження політичної співпраці в рамках уже нового удосконаленого договору про співробітництво на заміну УПС між Росією та ЄС є необхідним з огляду на забезпечення стабільності на європейському континенті⁸.

Під час підготовки до наступного саміту ЄС – Росія, який було заплановано провести 26-27 червня цього року в Ханті-Мансійську, знову виникли перешкоди.

У 2008 загострення стосунків між Росією та Європейським Союзом було спричинено позицією Литви, яка блокувала видачу мандату ЄС на проведення переговорів і заявила про свої вимоги приєднати до мандату на переговори декларації про відновлення поставок по нафтопроводу “Дружба”, а також про виплату збитків депортованим із окупованих країн Балтії. Литва зайняла позицію схожу з минулорічними вимогами Польщі, коли внутрішні національні проблеми є таким потужним міжнародним актором,

⁷ Паньков В. Свобода торгівлі между Россией и ЕС: за и против //Россия в глобальной политике. — 2007. — Том 5, № 1. — С. 78—88

⁸ <http://www.dt.ua/1000/1600/56561/>

як Росія, намагаються вирішити через позицію Європейського Союзу. 28-29 квітня 2008 р. відбулося засідання Ради ЄС із загальних справ і зовнішніх відносин під головуванням міністра закордонних справ Словенії Дімітрія Рупеля. Складовою частиною Ради ЄС стало засідання Трійки ЄС – Росія, основною темою якої була підготовка саміту в Ханті-Мансійську.

Енергетика продовжує домінувати в економічному аспекті відносин ЄС – Росія і має стати складовою частиною нової угоди. В цій сфері існує взаємозалежність: ЄС велику частину енергоносіїв отримує з Росії, а більшість російських нафто- і газопроводів спрямовані в ЄС. До того ж, енергетичний сектор на рівні виробництва потребує інвестицій, які готові надати західні компанії, а російські компанії прагнуть розширити свою присутність на європейському ринку. ЄС наголошує на відображенні взаємної енергетичної зацікавленості обох сторін новій угоді.

4 травня 2008 р. Європейський Комісар з питань енергетики Андріс Пієбалгс перебував з візитом в Москві обговорив з міністром промисловості і енергетики Російської Федерації Віктором Христенко стан та перспективи енергетичного співробітництва в світлі саміту ЄС – Росія в Ханті-Мансійську. Росія і ЄС погодились підготувати до червневого саміту пропозиції із енергетичного співробітництва, включаючи енергетичну ефективність, стратегію, прогнозування і розвиток енергетичних ринків. Проте погляди Росії та ЄС саме на ведення енергетичної політики суттєво відрізняються, адже країни, які не є членами ЄС не мають права на володіння мережею енергетичного транспортування в ЄС без спеціальної міжурядової згоди ЄС на цю діяльність та відокремлення діяльності із видобутку і продажу від транспортування енергоносіїв. Порядок включення енергетичних питань до нової угоди між ЄС і Росією також залишився не вирішеним.

Франція, має намір в енергетичних відносинах з Росією дотримуватись зменшення залежності від російських енергоносіїв шляхом розвитку атомної енергетики, відновлювальних джерел енергії; не наполягати на ратифікації Росією Договору Енергетичної Хартії; залучити Росію до процесів боротьби проти зміни клімату.

Під час французького головування в ЄС, згідно рекомендацій французького уряду до головування в ЄС, вказаних в доповіді “Енергетична безпека Європейського Союзу”, Франція має намір уникати протистояння з Росією, шукати шляхи зменшення залежності від енергетичних ресурсів Росії. Проте всі домовленості навколо питань енергетики та російських інвестицій не можуть гарантуватися ЄС за умови відсутності успішної ратифікації Лісабонського протоколу, Європейська Комісія не має повноважень

гарантувати Росія, що всі обіцянки ЄС будуть дотримуватися усі члени ЄС⁹. Адже саме по Лісабонському протоколу питання проблем безпеки віднесені до національного відання держав-членів ЄС, а питання енергозабезпечення ЄС перейшло в ряд питань по безпеці.

Порядок денний в Ханті-Мансійську включав три блока питань: стан і розвиток відносин між Росією та ЄС, глобальні економічні виклики та співробітництво Європи і Москви, а також міжнародні питання. Головна ціль звичайно – започаткування роботи над новим договором між Європейським Союзом і Росією на заміну УПС. Новий договір повинен встановити нові стратегічні рамки відносин Росія-ЄС, а саме закріпити правову основу відносин, а також в договорі повинні бути закріплені юридичні аспекти, які регулюють основні сфери відносин, включаючи чотири спільні простори Росія-ЄС та їх «дорожні карти»¹⁰.

Результатом саміту Європейський Союз і Російська Федерація у Ханті-Мансійську стало прийняття таких документів, а саме, «Спільна заява ЄС та РФ по транскордонному співробітництву» та «Спільна заяв апро початок переговорів щодо нової угоди між ЄС і РФ». Висловлено згоду, що держави співробітничать у рамках їх стратегічного партнерства і відповідно до пріоритетів, затверджених в текстах «дорожніх карт» чотирьох загальних просторів ЄС-Росії, семи спільних програм в транскордонного співробітництва на 2007 – 2013 рр. Це буде сприяти не тільки економічному зростанню регіонів, захисту навколишнього середовища, а й також контактам між людьми.

Обидві сторони прийшли до згоди щодо того, що таке фінансове співробітництво ґрунтується на принципах рівного партнерства і взаємних інтересів. Місцеві і регіональні організації і структури по обидві сторони кордонів будуть співробітничати над цими спільними програмами, внесок в які з боку Росії складає 122 млн. євро, а ЄС 307 млн. євро, крім внесків з боку країн-членів ЄС і інших країн-партнерів. Учасники мають намір почати запроваджувати ці програми в життя на початку 2009 року¹¹.

Щодо нового договору на заміну УПС було вирішено розпочати переговори та підготовку тексту основних положень нової угоди, а на даний час продовжує діяти УПС. Нова угода повинна забезпечити ефективне співробітництво між РФ і ЄС, враховуючи міжнародні обставини. Проте внаслідок російсько-грузинської війни були припинені переговори щодо нової угоди.

Щодо порівняльного аналізу перспективності відносин у трикутнику ЄС-Україна-Росія, то необхідно зазначити, що за подальше співробітництво та поглиблення відносин у рамках ЗВТ, нового посиленого договору виступає багато провідних політиків ЄС. Так

⁹ <http://www.globalaffairs.ru/articles/9850.html>

¹⁰ (http://www.delrus.ec.europa.eu/ru/news_962.htm)

¹¹ http://www.delrus.ec.europa.eu/ru/news_963.htm

представник соціалістів у Європарламенті, колишній депутат німецького Бундестагу Д. Нітан підкреслює, що Німеччина вбачає важливу роль України у зміцненні стабільності й процвітання континенту.

Сучасна структура взаємної торгівлі України з ЄС визначає також важливість створення ЗВТ з точки зору третього критерію. За сучасних умов ЄС розглядає Україну все ж таки як постачальника переважно сировинної продукції. Вагому частку товарної структури українського експорту до країн ЄС склали чорні метали – 24,4%, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки – 13,4%, руди, шлаки та зола – 5,4%, одяг текстильний – 4,8%, електричні машини і устаткування – 4,4%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 4,3%, а також вироби з чорних металів – 3,9%. Основу товарного імпорту з країн ЄС склали котли, машини, апарати і механічні пристрої – 18,2%, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 13,5%, електричні машини і устаткування – 10,4%, полімерні матеріали, пластмаси – 7,2%, фармацевтична продукція – 6,1%, папір та картон – 4,4%.

Внаслідок створення як ЗВТ, так і ЗВТ+, особливо у короткостроковій перспективі, відбудеться консервація сировинного характеру експорту з України в ЄС. Ця тенденція ще більш посилиться, беручи до уваги той факт, що ЄС наполягає на скасуванні всіх експортних мит на українську сировинну продукцію (насіння соняшнику, металобрухт, шкіра тощо). Разом з тим, саме сировинний характер експорту обумовлює привабливість України як партнера за третім критерієм.

Відповідно до четвертого критерію ЄС поступово розширював доступ українських виробників до Єдиного внутрішнього ринку Союзу паралельно та у взаємозв'язку з розвитком демократії, політичних реформ, посиленням ролі України як субрегіонального лідера. З 1993 р. ЄС включив Україну до Загальної системи преференцій, у 1994 р. підписав Угоду про партнерство та співробітництво, де було передбачено можливість створення ЗВТ. З 1998 р. ЄС надав ринковий статус окремим українським компаніям в антидемпінговій сфері, а у 2005 р. визнав цей статус за економікою України у цілому. У 2008 р. ЄС зняв останні зауваження щодо експортних мит України та сприяв вступу країни до СОТ.

За п'ятим критерієм Україна є також дуже привабливим партнером для ЄС, беручи до уваги транзитний імпорт до ЄС товарів з Росії та інших країн СНД. Технічно кожна країна може бути учасником необмеженої кількості угод про зону вільної торгівлі. Таким чином, ЗВТ між Україною та ЄС не вимагає від України скасування угод про преференційну торгівлю з іншими торговельними партнерами. Україна матиме право надалі зберігати режим вільної торгівлі з Росією та іншими країнами СНД без будь-яких обмежень. Але ЄС

хоче мати не менш сприятливий доступ до потенційно ємного ринку України, ніж інші країни, зокрема Росія, можливо США. ЄС починає конкурувати з іншими країнами за доступ до українського ринку шляхом створення зон вільної торгівлі. Коли Мексика ввійшла до НАФТА, позиції європейських експортерів були суттєво послаблені на внутрішньому мексиканському ринку.

Таким чином, і Україна, і ЄС мають об'єктивні передумови, потенціал та стимули для створення зони вільної торгівлі, що і зумовило початок 18 лютого 2008 р. відповідних переговорів. Причому сторони попередньо погоджуються, що це буде поглиблена угода про ЗВТ, або ЗВТ+.

Створення ЗВТ з Україною з точки зору європейських партнерів має передбачати:

- повну лібералізацію торгівлі товарами, перш за все промисловою продукцією, у т.ч. енергоносіями, а також сільськогосподарськими товарами, продуктами рибальства тощо, тобто вільний і безперешкодний доступ на відповідні ринки;
- зменшення нетарифних обмежень в Україні у торгівлі промисловими товарами шляхом гармонізації та/або взаємного визнання оцінки відповідності технічним стандартам ЄС (АСАА+);
- зменшення нетарифних обмежень у торгівлі сільськогосподарською продукцією у рамках співробітництва у сфері санітарних та фітосанітарних заходів;
- значну лібералізацію ринків послуг;
- забезпечення ефективного регулювання стосовно заохочення та захисту прямих іноземних інвестицій;
- свободу заснування компаній;
- запровадження заходів, спрямованих на поступове забезпечення вільного руху капіталу та здійснення платежів;
- забезпечення прозорості та передбачуваності регулювання внутрішнього ринку України згідно з європейськими та міжнародними стандартами;
- наближення внутрішньої економічної політики України, зокрема у сфері конкуренції, корпоративного управління, захисту прав інтелектуальної власності, державних закупівель, тощо до загальноприйятних правил міжнародної та європейської практики;
- забезпечення двостороннього митного співробітництва, зокрема спрощення митних процедур та підвищення ефективності діяльності митних органів в контексті сприяння торгівлі;
- запровадження ефективного механізму врегулювання суперечок [2].

Таке широке охоплення напрямків економічного співробітництва згодом обов'язково приведе сторони до необхідності зняття бар'єрів й на шляху руху робочої сили, особливо з України до ЄС.

Включення даного переліку проблем та напрямків означатиме фактично трансформацію угоди про ЗВТ до комплексної економічної угоди, що має за мету поступове формування основ інтеграції України до Єдиного внутрішнього ринку ЄС.

Оцінки економічних наслідків створення ЗВТ між Україною та ЄС вже мають свою історію. Одним з перших було дослідження Брентона П. Він показав, що за умов ЗВТ можливе зростання імпорту промислової продукції з ЄС в Україну приблизно на 10%, експорту з України до ЄС – на 15%; імпорт сільськогосподарської продукції з ЄС в Україну може зрости на 60%, експорт з України до ЄС – на 50% [11].

Дослідження «Аналіз перспектив торгівельних відносин між Україною та ЄС у контексті переговорів щодо розширеної угоди», здійснене на замовлення Генерального директорату з торгівлі Єврокомісії [1], також свідчить про перевагу позитивних економічних ефектів для обох сторін. Найбільш цікаві результати цього дослідження наводяться у наступній таблиці (див. табл. 2).

Таблиця 2. Основні економічні ефекти зони вільної торгівлі ЄС-Україна

Змінна величина	Україна	ЄС
Розширена ЗВТ (короткострокова перспектива)		
Добробут (% зміна)	2,261	0,007
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,060	8,526
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміна)	2,496	0,009
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміна)	3,066	0,009
Розширена ЗВТ (довгострокова перспектива)		
Добробут (% зміна)	5,285	0,011
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,061	8,527
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміна)	4,355	0,009
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміна)	4,970	0,008
Обмежена ЗВТ (короткострокова перспектива)		
Добробут (% зміна)	1,216	0,007
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,059	8,526
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміна)	1,547	0,006
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміна)	1,789	0,006
Обмежена ЗВТ (довгострокова перспектива)		
Добробут (% зміна)	3,295	0,009
Дохід (фактори виробництва та податки, млрд. дол.США)	0,060	8,527
Заробітна плата кваліфікованої робочої сили (% зміна)	2,817	0,006
Заробітна плата некваліфікованої робочої сили (% зміна)	3,093	0,005

Джерело: [1].

Результати свідчать про те, що за умови укладення поглибленої Угоди про вільну торгівлю, яка передбачає найбільшу інтеграцію, у

довгостроковій перспективі можна досягти позитивних змін у добробуті населення в усіх визначених секторах. Позитивні зміни у добробуті населення становлять 5,285% для України, на відміну від ЄС – 0,011%. Загалом передбачається, що ЗВТ не стане грою з нульовою сумою, а більш поглиблена зона вільної торгівлі підвищить добробут населення на відміну від більш обмежених сценаріїв. Спостерігатиметься значне зростання фактичної заробітної плати як кваліфікованої, так і некваліфікованої робочої сили в Україні та ЄС. Порівняно з 2004 роком відповідне зростання складатиме у довгостроковій перспективі 4,355% для кваліфікованої та 4,970% для некваліфікованої робочої сили та 2,817% і 3,093%, відповідно у короткостроковій перспективі. Щодо галузі транспортного устаткування в Україні, сценарії вказують на зменшення цін на 10,8% та 10,9%, відповідно. Значне зменшення цін має місце у галузі переробки рису та цукру (-3,8%, -3,7% та -2,1% за умов поглибленої угоди (у довгостроковій та короткостроковій перспективі) та у короткостроковій перспективі обмеженого сценарію, відповідно), готового одягу (-3,8%, -3,7% та -2,8%) та шкіряної продукції (-6,7%, -6,7%, -5,8%). Також варто зауважити, що загальний макроекономічний аналіз свідчить про більш адекватне зростання заробітної плати некваліфікованої робочої сили порівняно з заробітною платою кваліфікованих кадрів.

Зауважимо, що вигоди для ЄС будуть досить незначними через асиметричність економічних відносин: на Україну припадає дуже мала частка торгівлі ЄС (у 2005 році вона становила 0,7% імпорту ЄС та 1,2% загального експорту товарів ЄС). Ефект від ЗВТ для України буде сильнішим, хоча, можливо, й не одразу відчутним для усієї економіки. Здобутки для добробуту будуть зумовлені скасуванням субсидій, відкриттям місцевих ринків та зниженням тарифів. Суттєво більший ефект можна буде спостерігати лише у випадку глибшої інтеграції між ЄС та Україною.

Аналогічні висновки сформульовано і в інших дослідженнях [4;6;7].

Проте основний потенційний наслідок вільної торгівлі між ЄС та Україною – це сигнал для інвесторів, якій, у поєднанні з поглибленням економічних та політичних реформ України, може привести до значних структурних зрушень в українській економіці, стати основою внутрішньогалузевої та внутрішньоукладної технологічної моделі інтеграції українських виробників та споживачів до Єдиного внутрішнього ринку Співтовариства.

Вільна торгівля у галузі промисловості може забезпечити зміну структури української економіки у середньостроковій перспективі як це було у випадку нових членів ЄС декілька років тому.

Зокрема, у Польщі початок лібералізації торгівлі промисловими товарами з ЄС було покладено в 1994 році, коли ЄС скасував тарифи на промислові товари походженням із Польщі, за винятком текстильної продукції та сталі. Створення ЗВТ промисловими товарами було завершено у 2002 році. Лібералізація була асиметричною, оскільки ЄС знижував свої тарифи швидше. Поступове скасування тарифів призвело до змін структури товарів польського експорту. У 1995 році (тобто на другий рік після впровадження угоди про ЗВТ), коли на основі Європейської угоди польські промислові товари за винятком сталі та текстилю могли потрапляти на ринок ЄС без мита, польські компанії й надалі експортували до ЄС в основному продукцію сталеливарної та текстильної промисловості. Частка цих груп у польському експорті до ЄС складала третину від загальних обсягів. Вартість експорту в ЄС продукції цих секторів зростала з року в рік; що стосується продукції металообробки, то ця вартість зросла до 2003 року майже вдвічі. Однак у цей час відбулись структурні перетворення, і інші галузі промисловості розпочали експансію своєї продукції на ринки ЄС значно швидшими темпами.

В результаті безтарифний доступ стимулював експортоорієнтоване виробництво машинного та транспортного обладнання, частка якого в структурі польського експорту до ЄС складає наразі 40%. Експорт машинного обладнання збільшився майже в сім разів протягом 1995-2003 років.

Торгівля промисловими товарами може сприяти довгостроковому розвитку країни, збільшуючи її привабливість для іноземних інвестицій. У свою чергу, збільшення потоків інвестицій є вигідним для обох сторін. Інвестори з ЄС зможуть отримати більші прибутки, оскільки економіка України росте швидше, ніж у більшості розвинутих країн ЄС, Україна має великий внутрішній ринок та утримуватиме високий темп розвитку за умов ефективної економічної політики. Приплив іноземного капіталу допоміг би підтримати розвиток вітчизняного виробництва та провести реструктуризацію економіки. Прямі іноземні інвестори можуть сприяти передачі досвіду та технологій, стимулювати конкуренцію, підвищити продуктивність українського промислового та сільськогосподарського секторів, так як це було в усіх нових країнах-членах ЄС. У випадку України їх роль є також важливою для розвитку вітчизняних фінансових ринків. Прямі іноземні інвестори можуть також допомогти у розвитку конкурентного ринку праці та сприяти розповсюдженню позитивних ефектів в інші сектори. Очікується, що зниження бар'єрів у торгівлі промисловими товарами між ЄС та Україною може стимулювати приплив такого капіталу в Україну.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки.

По-перше, угода про зону вільної торгівлі матиме позитивний вплив як для економіки України, так і для ЄС, однак слід зазначити, що відносно більш позитивні наслідки буде мати Україна як за показниками економічного добробуту, так і за показниками зростання заробітної плати.

По-друге, більші позитивні наслідки як для України, так і для ЄС, очікуються від реалізації саме розширеної угоди про зону вільної торгівлі у коротко- і довгостроковій перспективах одночасно з регуляторним зближенням.

По-третє, реалізація позитивних впливів на практиці залежить в основному від здатності саме української сторони адаптуватися до нових умов торгівлі з ЄС. Причому, практична реалізація переваг від створення ЗВТ залежатиме від всіх акторів українського ринку: уряду, виробників, експортерів, імпортерів, споживачів.

По-четверте, в короткотерміновій перспективі як розширена, так і обмежена ЗВТ України з ЄС веде до збереження нераціональної (сировинної) структури експорту України до ЄС. Фактично, як і вступ до СОТ, ЗВТ буде «консервувати» таку структуру, але, як і у випадку з новими країнами-членами ЄС Україна матиме шанси радикально змінити структуру експорту у середньо- та довгостроковій перспективі у бік галузей з більшою доданою вартістю.

По-п'яте, реалізувавши угоду про ЗВТ на практиці, ЄС намагається отримати вільний доступ на доволі перспективний для себе ринок України швидше за інших розвинутих держав, суттєво послабивши їх позиції. За подібним сценарієм розвивалися події на ринку Мексики при формуванні НАФТА, коли американський експорт фактично витіснив європейський з ринку цієї країни. Деякі аналітики, проводячи порівняння, висловлюють думку, що «Україна для ЄС – все одно, що Мексика для США».

По-шосте, майбутня поглиблена угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС фактично формуватиме основи інтеграції української економіки до Єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу шляхом усунення бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталу, частково робочої сили та регуляторної конвергенції на основі *aquis communautaire*.

Наголошується особливо на тому, що переговори стосовно нової посиленої угоди не є альтернативою членства України в ЄС і не можуть протиставлятися добросусідським відносинам Києва з Москвою. Відомо, що в Європарламенті є чимало прихильників надання Україні перспективи членства, серед них і німецькі європарламентарії, зокрема представники двох провідних партій у Бундестазі, які підтримують перспективу членства України¹².

¹² Deutschland. — № 2. — S. 3—5; Нітан Д. Що ми можемо зробити разом//День. — 2007. — 6 червня.

Стратегічно важливим для Європейського Союзу є співробітництво з Російською Федерацією, проте для останньої перспектива членства як така взагалі не розглядається. Тому складність питання полягає у виробленні чіткої моделі співробітництва між ЄС та РФ, не вдаючись до тисків на чутливі та важливі сфери економіки обох сторін.

Для ЄС критично важливим напрямком співробітництва з Росією є енергетична сфера.

Шлях, яким Росія рухається до мети енергетичного контролю – реалізація нових інфраструктурних проєктів та отримання у власність (співвласність) активів в *midstream* та *downstream* на території країн ЄС та СНД. Енергетична стратегія РФ має на меті створити і розвинути нові енергокомунікації з власним виключним контролем та, де це можливо, встановити контроль над існуючими.

Слід звернути увагу, що плани збільшення РФ профіцитності трубопровідної інфраструктури до 20%, що диктується технологічними мотивами, містить потенційну загрозу для європейських ринків, передусім, тих, що не мають диверсифікації. Якщо взяти до уваги, що в 1973 році успіху нафтового ембарго арабськими країнами було досягнуто при 9-відсотковому скороченні постачання нафти, то наявність 20-відсоткового запасу потужностей означає можливість пропорційного обмеження постачань. Цього може виявитись цілком достатнім для досягнення мети при застосуванні енергоресурсної зброї, особливо у поєднанні з інформаційно-психологічною кампанією.

В умовах ведення енергетичних воєн, особливого значення набуває питання забезпечення прозорості функціонування енергетичного сектору. Недостатня прозорість є живильним середовищем генерування проблем енергетичної безпеки на європейському просторі. Передусім, це стосується сфери видобутку та транспортування, де зосереджені основні проблеми. В цьому сенсі важливого значення набуває діагностика проблематики.

Україна є ключовою транзитною країною у постачанні вуглеводнів до країн ЄС. У цьому контексті надзвичайно важливе значення як для ЄС, так і для України має гарантування безпеки, прозорості та надійності роботи транзитної системи. Це зафіксовано в Меморандумі Ющенка – Блера про порозуміння між Україною та ЄС щодо співпраці в енергетичній сфері від 01.12.2005 р. Показовими є висновки експертів Міжнародного енергетичного агентства. „Нині близько 30% української транзитної потужності для газу та приблизно 50% транзитної потужності для нафти не використовується. Крім того, після припинення поставок газу в січні 2006 р., що було спричинено дискусіями стосовно контракту між Росією та Україною, західноєвропейські країни почали серйозніше розглядати варіанти диверсифікації поставок. Тому, з погляду

стратегії, Україна зацікавлена переконати як постачальника, так і країн-споживачів у тому, що транзит енергоносіїв через її територію є надійним та економічно обґрунтованим” <...> „Прозорість є ключовою для позиціонування України як надійної транзитної держави. Нині існують щонайменше два фактори, що дають підстави визначити транзит газу через територію України як непрозорий. По-перше, сумнівний посередник «РосУкрЕнерго» та його попередники зробили транзитний бізнес непрозорим, не надаючи йому великої ваги.”¹¹

По – друге, непрозорість газового бізнесу на пострадянському просторі обумовлена значною мірою відсутністю доступу до інформації щодо змісту базових контрактів між державними монополіями та приватними компаніями. Заповнення «інформаційних дір» дозволяє створити уявлення про масштаб генерованих фінансових потоків, що циркулюють в газовому секторі і впливають не тільки на суміжні сектори економіки, але й на зовнішню та внутрішню політику, а також інформаційний простір. В контексті українсько-російських газових взаємин, *події періоду 2003 – 2004 р.р. є визначальними для розуміння процесів, що стали відбуватися в подальшому. 10 квітня 2003 р. відбулось підписання 25-річного контракту між «Газпромом» та «Туркменнефтегазом»; 22 липня 2004 року – створення „Росукренерго”; 26 липня – Ялтинська зустріч президентів України та РФ; 29 липня - форматування „Росукренерго” з підписанням пакету документів з „Газпромом” та „Нафтогазом” щодо постачання туркменського газу до 2028 року.*

29 липня 2004 року одночасно відбулись дві події. Перша подія - підписання протоколу про склад Координаційної Ради новоствореної компанії «Росукренерго». Друга подія – підписання пакету документів щодо постачання та транзиту туркменського газу на період до 2028 року. В цьому пакеті було підписано «Контракт купли-продажу природного газу в 2005-2028 годах» між РУЕ та НАК „Нафтогаз України”.

Загальний обсяг законтрабованого РУЕ газу відповідає обсягам контракту, що його підписав «Газпром» з «Туркменнефтегазом» 10 квітня 2003 року. Він становить 1337 млрд. куб. м. протягом 24 років дії контракту. Вартість обсягів газу в цінах 2007 року, що підлягають щорічній поставці в обсязі до 60 млрд. куб. м., починаючи з 2007 року та виходячи з пропорції його розподілу за варіантом попереднього 2006 року (15 млрд. куб.м. для експорту в ЄС за ціною \$265 за 1 тис. куб.м. та 43 млрд. куб.м. для українського ринку за ціною \$130) - ~\$210,4 млрд. Фінансовий потік, що генерується щорічно протягом 22 років повномасштабних постачань, становитиме ~\$9,6 млрд. у цінах 2007 року. Валовий прибуток РУЕ, якщо взяти за основу параметри функціонування компанії в 2006

¹¹ „Україна. Огляд енергетичної політики. 2006”, ОЕСР/МЕА, Париж, 2006. Ukraine2006-UKR.pdf, стор. 57; 238

році за офіційною фінансовою звітністю, що міститься на сайті РУЕ, може становити не менше ~\$1,3 млрд. Якщо поглянути навіть формально-офіційну звітність РУЕ за 2006 рік, то його показники є доволі вражаючими: виручка від продажу газу \$7,135 млрд., чистий прибуток \$785 млн.¹²

Наведені оцінки є мінімальними. Проте, навіть у зазначеному масштабі, фінансові ресурси, що циркулюють поза державним та громадським контролем, представляють надзвичайно серйозний потенціал, в тому числі, корупційного характеру.

Реєстрація компанії в кантоні Цуг у Швейцарії означає, що її діяльність не підконтрольна будь-яким компетентним органам України, РФ чи ЄС. Кошти за рішенням керівного органу можуть спрямовуватись на рахунки різних фізичних та юридичних осіб, а також посадовців, приватних фондів, дослідницьких центрів з метою вирішення тих чи інших завдань та збереження непрозорої схеми торгівлі газом на весь період дії означених контрактів.

Показовими є особливості таких компаній як РУЕ, про що свідчать статутні документи. Також слід взяти до уваги особливості швейцарського комерційного права. Наприклад, іменні акції РУЕ, а їх – тисяча, можуть бути трансформовані в акції на пред'явника і навпаки. Це відкриває широкі можливості для їх непрозорого обігу в інтересах реальних власників. Згідно Швейцарського Зобов'язувального Кодексу, іменні акції можуть передаватися без обмежень, за згодою компанії. При цьому, згода вважається такою, що надана, якщо компанія не відмовляє протягом 3 місяців після отримання відповідної заяви.

Економіка схеми торгівлі газом РУЕ різко зросла після створення ним спільного підприємства «Укргазэнерго» на паритетних засадах з НАК «Нафтогаз України» у 2006 році. У 2007 році схема РУЕ – УГЕ практично позбавила НАК лівової частки внутрішнього українського ринку газу, що призвело до різкого падіння валових показників державної компанії. Практично, ***ця тандемна схема стала інструментом захоплення внутрішнього ринку газу в Україні і через дестабілізацію його борговими суперечками до дискредитації країни як транзитної ланки газопостачання до ЄС.***

Підписання пакету угод між РУЕ та НАК «Нафтогаз України» переформатувало газові відносини між Україною та Туркменістаном. Практично, російська сторона, перехопивши обсяги туркменського газу через підписання відомої угоди Путіна – Ніязова від 10.04.2003 р. унеможливила прямі поставки, а створивши посередницьку структуру у вигляді РУЕ, поставила під власний контроль газову торгівлю між Україною та Туркменістаном. Є висока вірогідність припускати, що схвалення подібної непрозорої

¹² <http://www.rosukrenergo.ch/rus/pub/business.html>

схеми з боку керівництва України та державної компанії є результатом дії низки чинників, в тому числі, корупційного характеру та мотивів прагнення особистої наживи.

Аналіз подій в Ялті 26 липня з послідуючим підписанням пакету газових домовленостей у Москві 29 липня 2004 року, свідчить про те, що відбувся не тільки своєрідний upgrade схеми газової торгівлі з урахуванням бізнес-інтересів політичних фігур, але й одночасна корекція стратегічних пріоритетів України в обмін на участь лояльних тогочасній владі груп в непрозорих доходах газового бізнесу транснаціонального масштабу. Вірогідно, що це був пакетний підхід з російського боку, розрахований на довготерміновий період – до 2028 року. Фінансовий потенціал схеми РУЕ та розгалужена мережа лобістсько-корупційних комунікацій дозволяє російській стороні активно впливати на гілки влади в Україні, маніпулюючи ними і отримуючи, в результаті, ті чи інші поступки стратегічного характеру. Ось дві медіа-ілюстрації подій липня 2004 року:

Україна з її геоекономічними перевагами та транзитним потенціалом стала еволюціонувати в „сіру зону” ризикового транзиту та стала ще більш проблемною для європейських партнерів.

Водночас, Росія після успішного впровадження в Україні тандемної схеми РУЕ–УГЕ, зорієнтувалась на подальше „відточення” інструментарію ведення енергетичних воєн. Слід поглянути на можливі зміни російської енергетичної політики, що можуть бути обумовлені змінами в концептуальних документах. Очевидно, мова йде, передусім, про Енергетичну стратегію РФ до 2020 року.

Ще наприкінці 2006 року колишнім президентом РФ було дано доручення Міністерству промисловості та енергетики щодо розробки нової редакції Енергетичної стратегії РФ. Результатом роботи відомчого Інституту енергетичних стратегій стала «Концепция Энергетической стратегии России на период до 2030 г. (проект)» (надалі – Концепція-2030).

До роботи над Концепцією-2030 були залучені експерти Інституту Енергетичних досліджень Російської Академії наук, Інституту проблем природних монополій, Інституту економіки та фінансів, Інституту нафтохімпереробки, Російського союзу промисловців та підприємців.

Аналіз Концепції-2030 засвідчує наступні позиції:

1.Збережено орієнтацію на використання енергоресурсів в якості інструменту зовнішньої політики: «...главными приоритетами энергетической политики на

рассматриваемый период являются <...> эффективное использование энергетического потенциала России в ее международных экономических и политических взаимоотношениях...», «обеспечение геополитических и геоэкономических интересов России в Европе и сопредельных государствах, а также в Азиатско-тихоокеанском регионе».

2. Посилено використання енергоресурсів та трубопровідної інфраструктури на пострадянському просторі *«как важного связующего элемента Евразийского экономического пространства», «Россия способна <...> укреплять свое влияние на другие ресурсные центры, связанные с Россией общностью энерготранспортной инфраструктуры (Казахстан и республики Средней Азии).*

3. Пропонується новий елемент енергетичної політики – диспетчеризація Росією енергоресурсних потоків – *«<..> роль России будет определяться не только возможностями нашей страны по добыче и поставкам собственных энергоносителей, но и возможностями эффективной диспетчеризации транзитных энергетических потоков третьих стран...».*

4. Збережено та посилено акцент на диверсифікацію ринків та маршрутів транспортувань енергоресурсів. Визначено пріоритетні трубопровідні проекти, з поміж яких:

- нафтопровід ВСТО;
- нафтопровід Бургас – Александруполіс;
- Північноєвропейський газопровід;
- нафтопродуктопровідна система „Север”.

5. Підтримка державою діяльності російських енергетичних компаній за рубежем: *«Экономическая политика государства и возможности его дипломатии будут направлены на внешнеэкономическую и политическую поддержку российских топливно-энергетических компаний за рубежом, формирование единой евразийской энерготранспортной системы...».*

Автори Концепції-2030 достатньо серйозно акцентували увагу на проблемах російського ПЕК, що мають критичний характер. Зокрема, слід звернути увагу на таке:

1. Існування негативної тенденції відставання приросту запасів від їх видобутку, хоча офіційно декларується, що ця тенденція подолана. *«В 2005 году не удалось переломить сложившуюся в последние годы тенденцию отставания прироста разведанных геологических запасов от объемов добычи нефти и газа».*

2. Недостатність інвестицій в освоєння нових родовищ вуглеводнів – *«... инвестиции в новые месторождения газа уже не первый год значительно отстают от*

необходимых, и работы по освоению таких перспективных важнейших регионов газодобычи, как Штокмановское месторождение на шельфе Баренцева моря и полуострова Ямал, практически не ведутся», «В условиях спада добычи газа на основных разрабатываемых месторождениях <...> без освоения месторождений газа на полуострове Ямал страна не может быть обеспечена этим энергоносителем и не сможет сбалансировать свои потребности в ТЭР».

3. Недоінвестованість паливно-енергетичної інфраструктури з високим рівнем зношеності основних фондів – 58% по електроенергетиці та газовій промисловості.

4. Деформований паливно-енергетичний баланс РФ з сильним перекосом в бік використання газу – 52,7%, що загрожує енергетичній безпеці.

Концепція-2030, безперечно, є документом проміжного характеру. Також можна стверджувати, що навряд чи цей проект є єдиним варіантом бачення оновленої стратегії РФ в енергетичній сфері. У квітні 2008-го Мінпроменерго РФ оголосило конкурс на розробку ще одного варіанту проекту стратегії, яка має бути прийнята в 2009 році. Проте, базові положення Концепції-2030 з високим ступенем вірогідності знайдуть своє відображення в остаточному документі. Ці положення заторкують інтереси і України, і Євросоюзу, особливо в частині, що стосується планів диспетчеризації енергоресурсних потоків. Це може створити додаткові проблеми реалізації Україною самостійно чи у співпраці з іншими країнами диверсифікаційних проектів. Також слід звернути увагу на критичні проблеми російського ПЕК, що реально підтверджують прогнози вітчизняних та зарубіжних експертів про ймовірність дефолту Росії по поставках енергоносіїв в середньостроковій перспективі. Тому одностороння орієнтація українського ПЕК на російські джерела без урахування даного чинника, містить ризики для розвитку економіки України та стану її енергетичної безпеки.

Російський „Газпром” продовжує зберігати інтерес до української ГТС, попри офіційні заяви на найвищому рівні щодо неактуальності для російської сторони тематики створення газотранспортного консорціуму. Імплементация ідеї створення газотранспортного консорціуму (ГТК) у відповідності з Санкт-Петербурзькою заявою президентів України, ФРН та РФ від 10.06.02 р. має **базове протиріччя**. Для української сторони ГТК – це проект розширення пропускної спроможності ГТС на 20 млрд. куб. м. шляхом будівництва газопроводу Богородчани – Ужгород (245 км) під **гарантії додаткових об’ємів** транзиту газу з РФ до ЄС. Для російської сторони ГТК є формою переходу під **контроль ВАТ „Газпром” усієї ГТС України**. Несумісні підходи сторін не дозволяють реалізувати Санкт-Петербурзьку декларацію.

ГТК був створений у вигляді спільного підприємства НАК „Нафтогаз України” та ВАТ „Газпром” під назвою „ТОВ ”Міжнародний консорціум з управління та розвитку газотранспортної системи України” з метою реалізації проекту газопроводу Богородчани – Ужгород, проте, *російська сторона не надала жодних гарантій* додаткових обсягів транзиту.

Слід відзначити, що реальний інтерес усіх потенційних учасників до проекту створення ГТК, суттєво знизився впродовж останніх років. Причинами є:

- виведення на проектну потужність (33 млрд. куб.м.) газопроводу Ямал – Європа;
- проблема поточного дефіциту газу в „Газпромі”, що унеможливило надання гарантій додаткового транзиту через українську ГТС;

- отримання опосередкованого контролю над українською ГТС в інший спосіб – через тандем РУЕ – УГЕ і лояльне до „Газпрому” колишнє керівництво Мінпаливенерго України та менеджмент НАК „Нафтогаз України”.

На відсутність поточних намірів російської сторони щодо реалізації проекту ГТК вказує і той факт, що у 2007 році було введено в експлуатацію 310-км магістральний газопровід Сохрановка – Октябрьська (Ростовська область РФ) в обхід території України, що позбавляє вітчизняну ГТС \$40 млн. щорічного доходу від транзиту та розглядається „Газпромом” як один з елементів підготовки до реалізації проектів „Південний потік” або „Блакитний потік-2”. Що стосується будівництва газопроводу Богородчани – Ужгород, то *російська сторона не має до нього інтересу* з означених вище причин.

Водночас, необхідно відзначити що стратегічний інтерес „Газпрому” до *ГТК у російському його розумінні* зберігається. На відміну від нафтопроводів, *Росія не в змозі* створити альтернативні українським магістральні газопроводи з системою ПСГ. За оцінками російських галузевих експертів це потребуватиме до \$130-150 млрд. інвестицій. Водночас, РФ бажає будь-що нарощувати капіталізацію „Газпрому” та вивести її до 2015 року на рівень \$1 трлн. – найбільший у світі. Реінкорпорування української ГТС через ГТК або в інший спосіб дозволило би *збільшити капіталізацію* російської монополії стрибкоподібно на декілька десятків мільярдів доларів.

Іншою, надзвичайно важливою причиною збереження інтересу до української ГТС є технологічна – *мережа підземних сховищ газу* (ПСГ) в Україні в прикордонних з ЄС регіонах, що актуалізується для „Газпрому” в умовах ймовірного газового дефолту, а також в загальному контексті вірогідного здійснення проти ЄС своєрідних „газових атак” з метою схилення Брюсселю до згоди на здобуття тих чи інших енергоактивів. Подібне технологічно неможливо без ПСГ.

Головне прагнення Росії, яке вона не афішує – це поставити під власний системний контроль основні енергокомунікації ЄС та розподільчі мережі. Цей намір маскується під приватний інтерес окремих російських компаній придбати ті чи інші активи в країнах ЄС, у відповідності з корпоративними бізнес-інтересами. Якщо ще кілька років тому мова йшла лише про контроль над трубопроводами, що складала за часів ЄСРП транспортну ланку технологічного ланцюжка постачання енергоресурсів в Європу, то зараз питання стоїть значно ширше. Слід звернути увагу на активність росіян щодо двох базових для ЄС газопостачальних регіонів – Північноафриканського та Північноморського. РФ намагалась зв'язати Алжир, який має стратегічне значення для постачання газу в ЄС, зокрема на Піренейський півострів, поставками озброєння та військової техніки. «Газпром» та «Сонатрак» підписали 2006 року меморандум, що передбачає взаємодію сторін при реалізації газу в треті країни. Очевидно, що під третіми країнами мались на увазі країни ЄС. І тільки оперативна і жорстка реакція Франції на російську активність в Алжирі заблокувала розвиток небажаного для ЄС сценарію. Але РФ не полишила спроб експансії в Північній Африці. Тепер головним напрямком російських зусиль стала Лівія.

В Європі, не дивлячись на спроби ЄС обмежити діяльність „Газпрому”, його експансія достатньо успішно розвивається. Обмін 9-відсотковими частками між «Nord Stream» та „Gasunie”, отримання доступу до газосховища „Humbly Grove”, придбання компанії „Pennine Natural Gas”, отримання 20,85% британсько-бельгійського газопроводу „Interconnector”, утворення альянсу „Газпрому” з італійською ENI є свідченнями стратегічних планів монополії по розширенню присутності на ринку та входженню в інфраструктуру Західної Європи.

Таким чином, РФ намагається сконцентрувати у своїх руках вплив на енергоресурсно значущі для ЄС країни, з тим, щоб зробити їх інструментом впливу на ЄС, а ЄК більш податливою при прийнятті рішень на користь Москви. Також ***РФ намагається спровокувати конкуренцію між країнами-членами ЄС за привілейовані відносини з Москвою в енергетичній сфері.*** Яскравим прикладом є позиція ФРН, Італії, Франції та Угорщини щодо співпраці з РФ в газовому секторі. Москва ж шантажуватиме Брюссель своїми планами масштабної переорієнтації експорту енергоресурсів в Азію. Колишній президент РФ В. Путін акцентував увагу що з нинішніх 3% російський нафтогазовий експорт в Азію років через 10-15 має досягти 30%. Міністерство промисловості та енергетики РФ розробило сценарні варіанти щодо експорту російської нафти. Зокрема, передбачається, що експорт нафти на європейський ринок зазнає скорочення – з 234,1 млн. тонн в 2005 році до 218 млн. – в 2010 р. та 200 млн. – в 2015 р.

Одна з стратегічних цілей – через збільшення залежності ЄС від російських енергоресурсів **нейтралізувати європейський компонент НАТО**. Технологія – блокування розвитку неконтрольованих РФ енергетичних комунікацій (наприклад, Одеса – Броди – Плоцьк, «Набукко», „Білий потік”) при одночасному форсуванні розвитку існуючих та створенні нових під власним контролем („Північний потік”, „Південний потік” або «Блакитний потік-2»).

Запропонована росіянами формула *«активи в ЄС в обмін на доступ до родовищ в Росії»* тільки на перший погляд видається логічною та справедливою. Насправді РФ буде завжди мати перевагу та контроль за собою, адже енерготранспортна інфраструктура контролюється російськими державними монополіями. Вони використовуються Кремлем в якості інструментів зовнішньої та міжнародної політики. Таким чином, в технологічному ланцюжку upstream – midstream – downstream дві ланки будуть під контролем Росії, навіть, якщо західні компанії їй матимуть доступ до видобутку.

Все це в сукупності дасть можливість РФ реалізувати сценарій своєрідного енергетичного «розтікання» по Європі і, перш за все, по ЄС. **Технологія цього «розтікання» носить мережевий характер**. Наявний поліцентризм поширення російських впливів. Кожна потужна компанія реалізовує власну стратегію експансії, але все перебуває в жорсткій кореляції з стратегічними цілями Кремля, оскільки є запорукою політичного та економічного виживання її. Реально, вже сьогодні базові параметри руху енергоресурсних потоків узгоджуються менеджментом російських монополій на політичному рівні.

З урахуванням того, що енерготранспортна інфраструктура відіграє роль наступального компоненту енергетичної зброї, можна пояснити активну реалізацію в РФ низки потужних інфраструктурних проектів в сфері транспортування нафти та газу, не дивлячись на загрозу серйозних ресурсних дефіцитів у видобутку, що позначились. Створюючи надмірно профіцитну інфраструктуру, Росія розраховує в майбутньому на ціновий диктат, варіюючи обсягами постачання на різні ринки, перш за все, європейський, штучно провокуючи поточні дефіцити енергоресурсів на них та досягаючи максимізації цін. Ймовірно, саме в такий спосіб передбачається мінімізувати падіння надходжень від експорту енергоресурсів в умовах фізичного скорочення його об'ємів.

Досить яскраво це проявляється стосовно нафтопровідної системи «Дружба», яка є базовою для експорту нафти. «Транснефть» буде в першу чергу завантажувати свої нові нафтопроводи, знижуючи завантаження старих, що проходять через транзитні країни. Російські професійні видання вказують на те, що різке зниження поставок нафти по «Дружбі» відбудеться вже в 2009 р. після введення першої черги проекту Східний Сибір –

Тихий океан. Пуск другої черги до 2015 р. ще сильніше загострить проблеми постачання нафти в країни Центрально-Східної Європи.

Російська сторона створює інформаційно-пропагандистську проекцію загрози «сухих труб» і «порожніх НПЗ» для нафтотранспортного й нафтопереробного комплексів східної периферії ЄС (Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина, Литва), а також країн-сусідів України й Білорусії для яких постачання сировини здійснюється по «Дружбі». Очевидно, що за риторикою, яка після професійних видань виходить на смуги звичайних ЗМІ, підуть закулісні пропозиції з російської сторони по «запобіганню» негативного сценарію. Сутність цих пропозицій досить прогнозована – приватизація російськими компаніями відповідних потужностей нафтопереробки й нафто транспорту разом з мережами АЗС.

Водночас, Росія намагається діяти і зсередини ЄС, блокуючи той чи інший розвиток процесів, які вона вважає невідповідними своїм інтересам. Показовим в цьому відношенні є проект транспортування легких сортів нафти з використанням нафтопровідних систем Одеса – Броди та „Південна „Дружба” через територію України та Словаччини, що має вже п’ятирічну історію. Провідником російських впливів в нафтовій політиці стала компанія „Транспетрол”, що є національним оператором словацької нафтотранспортної системи. Вільні потужності словацького трубопроводу для транспортування додаткових обсягів нафти становлять приблизно 9 млн. тонн щорічно. Уряд Словацької Республіки після приватизаційного конкурсу у грудні 2002 року передав російській компанії «ЮКОС» 49% акцій „Транспетролу” за 74 млн. дол. США. За Міністерством економіки було збережено 51%, тобто уряд мав намір зберегти контроль над стратегічно важливою компанією.

Проте, через деякий час з’ясувалось, що урядовий контроль над „Транспетролом” є суто формальним, позірним. Реальні ж важелі впливу в уряді відсутні. У 2003 році український національний нафтотранспортний оператор ВАТ „Укртранснафта” звернувся з пропозицією до словацького партнера протранспортувати експериментальну партію 20 тис. тонн легкої малосірчаної нафти за маршрутом з українських Бродів до чеських Кралуп. Ця прокачка мала покласти початок регулярному постачанню каспійської нафти з використанням інтегрованого маршруту Одеса – Броди - „Південна „Дружба”.

Інтерес Словаччини в цьому випадку був очевидним – збільшення диверсифікації джерел та шляхів постачання нафти, а також використання вільних нафтопровідних потужностей, що принесло би і компанії „Транспетрол”, і бюджету країни додаткові доходи. Однак, офіційно словацький оператор не дав згоди на виконання експериментальної прокачки нафти, мотивуючи це необхідністю серйозних інвестицій

(від понад 100 максимально до кількадесят мільйонів доларів США мінімально) в нафтотранспортну систему країни. Подібна мотивація викликала професійні сумніви як в українських та чеських партнерів, так і в урядових колах Словаччини. У 2004 році Словачка Республіка стала членом ЄС. До справи було підключено Європейську Комісію, адже виникла парадоксальна ситуація – на території країни-члена ЄС та учасниці Договору до Європейської Енергетичної Хартії не діє один з основоположних принципів – свободи енергетичного транзиту. Понад те – має місце непрозоре, невмотивоване блокування та дискримінація діяльності економічних суб'єктів сусідніх країн – України та Чеської Республіки.

Втручання у справу Генерального Директорату з питань транспорту та енергетики Європейської Комісії не дало позитивних результатів, хоча на урядовому рівні з боку Братіслави офіційно було задекларовано позицію сприяння збільшенню рівня завантаженості національної нафтотранспортної системи. Не додали ефекту і листи з боку Уряду Чехії та єврокомісарів з питань енергетики, що адресувались в різний час до Уряду Словаччини. В Уряді СР просто визнали, що він попри володіння міністерством економіки 51% акцій „Транспетролу”, реально не контролює компанію. Становище не зазнало змін і після краху „ЮКОСу”, який не дивлячись на те, що був власником меншого пакету акцій, мав вирішальний вплив в „Транспетролі”. Ситуація стала вкрай заплутаною після остаточного розгрому „ЮКОСу” в Росії та конфлікту між російською державою та приватними власниками компанії за її активи.

Не дивлячись на проблеми, офіційні представники уряду Словаччини обіцяли, що вони, незважаючи на послаблення їх впливу в “Транспетролі” після його приватизації, докладуть максимум зусиль для розвитку проекту транспортування легкої малосірчаної нафти, адже Словаччина офіційно підтримувала цей проект від самого його зародження. З підтримкою проекту транспортування каспійської нафти з використанням систем Одеса – Броди та «Південна «Дружба» виступили ЄС та США.

Розслідування які були проведені, показали, що реальною причиною неконтрольованості „Транспетролу” та безпорадності уряду є непрозора приватизаційна оборудка між міністерством економіки та „ЮКОСом” у 2002 році. З'ясувалось, що в угоді акціонерів зафіксовано право приватного акціонера самостійно призначати менеджмент. Наявність такої позиції в угоді є побічним свідченням можливого корупційного характеру приватизації. За існування означеної позиції, змінити склад правління національного оператора не в силах Міністерства економіки СР, не дивлячись на те, що були проведені зміни у складі спостережної ради. Цей аспект непрозорої угоди акціонерів використовується повною мірою з тим, щоб інша нафта не надходила до європейських

споживачів в Чеській Республіці, а в подальшому й до Австрії та ФРН, з нафтопроводу „Дружба” ось уже протягом майже 5 років.

Вже на початку 2008 року «Транспетрол» в черговий раз повторив свою позицію, що компанією ще не розпочата реалізація інвестиції для забезпечення перекачки різних сортів нафти територією Словаччини і що у випадку її реалізації це потребуватиме майже 2-річного періоду. А без цієї інвестиції, мовляв, є неможливим перекачування декількох видів нафти. Іншою „словацькою” умовою є залучення російської нафтотранспортної монополії АК „Транснефть” до переговорного процесу з метою отримання її згоди на прокачування інших сортів нафти по системі „Дружба”.

Енергетична безпека в умовах високих цін на ресурси та глобальної політичної нестабільності стала в один ряд з безпекою в сфері оборони та протидією тероризму. Сили США і ЄС, дійсно, надто розконцентровані на вирішенні низки глобальних проблем. Згідно з теорією стримування Дж. Кеннана, **ЄС має створити для себе «позицію сили»**, оскільки Росія, виходячи з наведеного вище, намагатиметься дестабілізувати ситуацію в окремих регіонах з метою загальмувати або й взагалі унеможливити реалізацію проектів, що формують неросійські енергокомунікації. Механізми інститутів Єврокомісії в умовах відсутності консolidованої позиції ЄС щодо РФ, будуть недостатніми для реалізації політики стримування Росії в Європі. Необхідна активна американська позиція та використання інструментів НАТО. Основою для звернення уваги Альянсу до нехарактерної для нього проблематики енергетичної безпеки стала Декларація Ризького саміту НАТО, п. 45 якої фокусував увагу країн-членів на ній. Декларація Бухарестського саміту в п. 48 є більш деталізованою та спрямованою на створення ефективної системи моніторингу ризиків та загроз, захисту критичної інфраструктури, координації дій Альянсу з організаціями, спеціалізованими на проблематиці енергетичної безпеки.

З позиції традиційного перешкоджання Росією планам ЄС та США по створенню та розвитку незалежної енергетичної інфраструктури, найбільш вразливою ланкою є Грузія. Дестабілізація Грузії створює проблеми як для реалізації проектів транзиту каспійської нафти та газу через Чорне море й Україну до Центральної Європи, так і для вже збудованих нафтопроводу Баку – Тбілісі – Джейхан та газопроводу Баку – Тбілісі – Ерзурум, а також для можливих майбутніх проектів «Набукко» та „Білий потік”.

Окрім цього, Росії вигідно існування геополітичної нестабільності в цілому, і передусім, в основних світових регіонах нафтовидобутку, оскільки це тримає високі ціни на енергоносії, доходи від яких є бюджетоутворюючими для країни.

Росія продовжуватиме розігрування національних карт проти ЄС з метою запобігання реалізації Спільної енергетичної політики Співтовариства. На жаль, ЄС лише декларативно має таку політику, реально ж вона не існує. Окремішна політика низки країн-членів ЄС, як зі „Старої”, так і з „Нової” Європи (ФРН, Італія, Греція, Угорщина, Болгарія) унеможливила консолідацію позиції Євросоюзу щодо низки викликів і загроз, з якими зіштовхується Співтовариство як ззовні, так і зсередини.

Також продовжуватиметься перекладання проблем з забезпеченням постачання газу до ЄС на «проблеми нестабільності в транзитних країнах», тобто в Україні та Білорусі. Масштабна інформаційно-пропагандистська кампанія, що завжди супроводжує „газові війни” російської монополії, частково досягає своєї мети, дискредитує транзитні країни як непрозорі, ризикові зони, яких варто уникати, реалізуючи відповідні обхідні проекти спільними зусиллями РФ та ЄС.

Для Європі настав час переглянути своє законодавче регулювання банківської діяльності, наприклад, шляхом більш жорстких вимог під час перевірки документів. В інтересах і ЄС, і України досягти, щоб не тільки дії російських монополістичних структур, але й відносини їх з третіми особами, стали якомога більш прозорими. В інтересах Росії розширити сферу дії принципу прозорості в енергетичному секторі з метою розв'язати побоювання з приводу небезпеки стабільних поставок енергоресурсів, яке існує в Європі після серії інспірованих РФ російсько-українських суперечок. Не може бути на користь України і Європи, коли енергетична безпека України перебуває в руках непрозорих бізнес-структур.

Для України з її газо- та нафтотранспортною системами нинішній транзит на лінії Схід – Захід та перспективний на лінії Південь – Північ, має таке ж фундаментальне значення, як і енергоресурси для видобувних країн. Тим більше, що західний сусід України – Європейський Союз – збільшуватиме імпорт енергоресурсів, і передусім, газу. За даними дослідження Аналітично-дорадчого Центру «Блакитної стрічки» Програми розвитку ООН «Попит в ЄС генерується зростаючими потребами у електричній енергії. Резерви Північного моря виснажуються, що веде до зростання потреб в імпорті газу більш ніж на 400 млрд.т. н.е. (~440 млрд.куб.м.) природного газу, що дорівнює обсягу споживання у 2004 році».¹³ Даний прогноз ПР ООН відноситься до віддаленого часового горизонту 2030 року, але навіть, якщо він виявиться завищеним, то все одно через Україну можна очікувати серйозного зростання обсягів транзиту газу для потреб ЄС, якщо основний постачальним на Сході – Росія, не опиниться у стані дефолту по виконанню своїх експортних зобов'язань. Однак, чи стане це реальністю і які обсяги можуть бути

¹³ „Порівняльний аналіз енергетичної безпеки ЄС та України” Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПР ООН, Група енергетичної політики, 2007. стор. 32

спрямовані через Україну залежатиме, з поміж іншого, і від того наскільки прозорою і комфортною для користувачів стане транзитна енергетична інфраструктура країни.

Уряду України та Європейській Комісії в процесі переговорів щодо підписання нової угоди між Україною та ЄС було б варто передбачити спеціальну статтю щодо забезпечення прозорості енерготранзитних потоків через територію України. Прозорість матиме визначальне значення для збереження Україною свого енерготранзитного потенціалу на лінії Схід – Захід, що виявився під загрозою, спричиненою – не в останню чергу – непрозорістю функціонування нафтогазового сектору України. В цьому контексті індикативне значення для ЄС матиме завершення проєктів створення Метрологічного Центру в Боярці та обладнання східної і північної ділянок державного кордону газовимірювальними станціями та вузлами обліку нафти. Створення стратегічного нафтового резерву в моделі, яка відповідає критеріям ОЕСР/МЕА, також має стати кроком вперед до більш прозорого функціонування нафтового сектору в Україні. Доцільно внести до порядку денного діалогу Україна – ЄС використання українських ПСГ компаніями-споживачами країн ЄС, а також розробку спільної програми освоєння Чорноморського шельфу.

Важливого значення набуває необхідність приєднання України до Договору про Енергетичну Співдружність, а також в перспективі і до ОЕСР та МЕА після виконання відповідних процедур. Енергосектор України має стати складовою енергетичного простору ЄС. Це буде реальна секторальна інтеграція в критично важливому для Євросоюзу напрямі, що стимулює впливатиме і на процес політичної інтеграції України в перспективі.

На завершення слід навести оцінку французького експерта М.-А. Ель-Мазега найближчих завдань співпраці України та ЄС під час головування Франції в Євроспільності: „Франція та Європейський Союз мають унікальну можливість стимулювати співробітництво з Україною. Основним завданням Франції під час президентства в ЄС повинна стати нейтралізація всіх сфер, які створюють причину потенційних конфліктів між Росією та Україною та могли б поставити під ризик енергетичну безпеку України та загальну стабільність в тому числі ЄС. Стратегія президентства Франції в ЄС стосовно України повинна мати на меті досягнення нормалізації енергетичних відносин між Росією та Україною, одночасно допомагаючи Україні перенести витрати такого розвитку, що є основним інтересом як Росії, так і України та ЄС. ЄС має таким чином прощтовхувати та допомагати Україні обмежити її надмірне споживання газу, а також диверсифікувати свої імпорتنі ресурси”.

Звертаючи увагу на викладені позиції та вплив світової фінансової кризи, складне внутрішнє політичне становище в Україні необхідно наголосити не тільки на першочерговості євроінтеграційного курсу, а й на побудові дійсно захищеної та конкурентоздатної економіки, стабільного банківського та фондових секторів. У зовнішній політиці слід уникати політизації реальних економічних відносин, користуватися правилом здорового прагматизму і підтримки національної самобутності економіки і сільського господарства не втрачає і на разі своєї актуальності.

Інститут зовнішньої політики є відомчою структурою яка створена на базі Дипломатичної академії при МЗС України.

Інститут заснований у 2006 році з метою проведення наукових досліджень в галузі міжнародних відносин, зовнішньої політики та міжнародної безпеки в інтересах Міністерства закордонних справ України.

Інститут здійснює свою діяльність за науково-дослідницькими та видавничо-інформаційними напрямками.

Основними завданнями Інституту є:

комплексне дослідження зовнішньої політики України й іноземних держав, прикладних проблем міжнародних відносин та міжнародної безпеки;

розробка концептуальних засад зовнішньої політики України, підготовка практичних рекомендацій та прогнозів щодо розв'язання актуальних проблем сучасних міжнародних відносин та зовнішньої політики України, сприяння її відкритості та передбачуваності;

участь в реалізації міжнародних наукових та освітніх програм в галузі зовнішньої політики, міжнародних відносин і міжнародної безпеки.

Інститут відповідно до чинного законодавства має штат адміністративно-управлінського та наукового персоналу на контрактній та договірній основі, залучає до проведення наукових досліджень висококваліфікованих фахівців та експертів з установ та організацій України, іноземних держав та міжнародних організацій.

Пріоритетні тематичні напрямки наукових досліджень Інституту:

- зовнішня політика України: пріоритетні напрямки, стратегії та засоби реалізації;
- загальні проблеми міжнародних відносин;
- геополітичні проблеми в сучасних міжнародних відносинах та геостратегія України;
- проблеми регіональної та глобальної безпеки

Основні форми та напрямки діяльності Інституту:

- проведення наукових досліджень;
- реалізація наукових проектів;
- проведення конференцій, семінарів, круглих столів і публічних лекцій, дослідження на замовлення.
- створення спеціалізованих рубрик в профільних журналах та інших виданнях і засобах масової інформації;
- публікація монографій і аналітичних доповідей;
- видання щорічника „Зовнішня політика: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”;
- видання щоквартальника „Міжнародний огляд”;
- створення та підтримання веб-сайту Інституту.

Наша адреса:

01025, м. Київ, вул. Велика Житомирська 2